

Міністерство освіти і науки України
Департамент науки і освіти
Харківської обласної державної адміністрації
Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

ПЕДАГОГІКА

ВИЩОЇ ШКОЛИ

Словник термінів і понять

Укладачі Пономарьова Г. Ф.,

Толмачова І. М.

Харків

2018

УДК 378.091.3(038)

П24

Укладачі:

Пономарьова Г. Ф. доктор педагогічних наук, професор, ректор Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Толмачова І. М. кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки, психології та менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Рецензенти:

Шевченко Г. П. академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Кузьмінський А. І. член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ISBN 978-617-7645-03-9

П24 Педагогіка вищої школи: словник термінів і понять / укладачі: Г. Ф. Пономарьова, І. М. Толмачова ; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. – Харків: Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2018. – 108 с.

У виданні охоплено ключову інформацію з основних розділів педагогіки вищої школи («Загальні засади педагогіки вищої школи», «Основи дидактики вищої школи», «Виховна робота зі студентською молоддю», «Управління закладом вищої освіти»). Подано дефініції нормативно-правових документів про функціонування вищої освіти в Україні. Запропоновано тлумачення освітянських термінів та понять, що найчастіше трапляються у науковій та навчальній літературі та висвітлюють результати сучасних наукових розвідок щодо суті й особливостей організації освітнього процесу у закладах вищої освіти, а також управління ними.

Адресований суб'єктам вищої школи для кращого розуміння й опанування найбільш уживаних термінів та понять педагогіки вищої школи. Словник буде корисний різним категоріям педагогічних працівників й усім, хто цікавиться проблемами сучасної вищої освіти.

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою

Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради.

Протокол № 6 від «10» травня 2018 р.

© ХГПА, 2018

© Г. Ф. Пономарьова, І. М. Толмачова, 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
ГЛОСАРІЙ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ.....	6
ТЕРМІНОЛОГІЧНО-ПОНЯТІЙНИЙ ПОКАЖЧИК.....	91
ПІСЛЯМОВА.....	106
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	107

ПЕРЕДМОВА

В останні роки Україна зазнала системних змін, що позначаються на освіті, як важливій галузі суспільного життя. Прагнення до прогресу, раціоналізм, орієнтація на вільну особистість, критичне мислення – сучасні тенденції педагогічної традиції. Із огляду на визначені пріоритети особистість розглядають не як засіб, а як мету системи освіти. Визначальна роль у досягненні цієї мети належить педагогу, що закладає підґрунтя успішного майбутнього суспільства й держави.

Головним завданням оновленої освіти в Україні є, насамперед, підвищення рівня її якості. Пошук нових підходів здійснюється в різних напрямках: у змісті, технологіях, формах організації діяльності суб'єктів освітнього процесу тощо.

Стрімкі соціальні трансформації, які відбуваються в педагогічній освіті, актуалізують нові підходи до підготовки майбутніх фахівців. У сучасному освітньому просторі України відбувається розробка нової філософії вищої педагогічної освіти. Педагогіка вищої школи виступає світоглядною основою організації освітнього процесу у закладах вищої освіти відповідно до нових викликів. Ця галузь наукового знання останнім часом дуже стрімко розвивається. Важливим завданням вищої школи України є пошук найбільш ефективних шляхів, способів і технологій організації освітнього процесу, підготовки студентської молоді до різних галузей життя суспільства, для виробничої сфери. Запропоноване видання може сприяти комплексному вирішенню цього завдання, адже узагальнення системи термінів та понять виступає обов'язковою умовою подальшого удосконалення педагогіки вищої школи як окремої галузі педагогічного знання.

Мета цього словника – системно подати тлумачення освітянських термінів та понять, що найчастіше трапляються у науковій та навчальній

літературі та висвітлюють результати сучасних наукових розвідок щодо суті й особливостей організації освітнього процесу у закладах вищої освіти.

Зміст видання відповідає меті, завданням і змісту, визначеним навчальною програмою з курсу «Педагогіка вищої школи» для здобувачів освітнього ступеня «магістр». У словнику охоплено ключову інформацію з основних розділів педагогіки вищої школи («Загальні засади педагогіки вищої школи», «Основи дидактики вищої школи», «Виховна робота зі студентською молоддю», «Управління закладом вищої освіти»). Подано дефініції нормативно-правових документів про функціонування вищої освіти в Україні. Запропоновано терміни та поняття, що відображають науковий доробок відомих українських дослідників, змістовно та різнобічно характеризують сучасні підходи до організації освітнього процесу у закладах вищої освіти та зумовлюють високий професійний рівень реалізації педагогічної діяльності. Укладачами в повному обсязі залишено авторські визначення термінів та понять.

Видання виконує терміноорганізуючу функцію навчальної дисципліни «Педагогіка вищої школи» і забезпечує формування у студентів тезаурусу майбутнього фаху.

Словник доцільно використовувати при вивченні нормативних педагогічних курсів, на заняттях спецсеминарів та спецкурсів, при написанні наукових робіт, курсових і дипломних проектів. Для зручності терміни та поняття подано за алфавітом.

Словник призначений для студентів, аспірантів та викладачів закладів вищої освіти для кращого розуміння й опанування найбільш уживаних термінів та понять педагогіки вищої школи, що сприятиме модернізації процесу професійної підготовки. Видання буде корисне різним категоріям педагогічних працівників й усім, хто цікавиться проблемами сучасної вищої освіти.

ГЛОСАРІЙ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

А

Автономія – право суб'єкта освітньої діяльності на самоврядування, яке полягає в його самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності, що провадиться в порядку та межах, визначених законом [31].

Автономія закладу вищої освіти – самостійність, незалежність і відповідальність закладу вищої освіти у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених цим Законом [29].

Авторитет – у широкому розумінні загально визнаний неформальний вплив конкретної особи або організації у різних сферах суспільного життя, побудований на знаннях, моральних чеснотах, досвіді; у більш вузькому значенні одна із форм здійснення влади. Основою авторитету окремої особи чи колективу є наявність певних заслуг, особистих морально-психологічних та ділових якостей як основи неформального впливу [37].

Агенти соціалізації – конкретні люди, відповідальні за засвоєння культурних норм, опанування соціальних ролей [37].

Адаптація – пристосування індивіда до умов та змін навколишнього середовища. У людському суспільстві виділяють адаптацію на біологічному, фізіологічному, психічному та соціальному рівнях [37].

Ад'юнкт – особа, зарахована до вищого військового навчального закладу (закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання) для здобуття ступеня доктора філософії [29].

Академічна добросесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [31].

Академічна довідка – офіційна виписка, структурований опис навчальних досягнень студента. У багатьох системах освіти використовуються детальні описи, у яких відображаються кредити ЄКТС й оцінки з вивчених навчальних компонентів (наприклад, академічна довідка за Європейською кредитною трансферно-накопичувальною системою) [20].

Академічна мобільність – можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами [29].

Академічна свобода – самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки і творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення і використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень, установлених законом [31].

Академічне визнання – офіційне підтвердження повноважними органами іноземних академічного ступеня / освітньої кваліфікації, періодів навчання, їх позиціювання в системі освіти сторони, що приймає, з метою доступу власника такої кваліфікації до подальшого навчання [20].

Академічний календар – календарні терміни освітнього процесу та вивчення окремих дисциплін протягом академічного року [1].

Академічний рік – поділ навчального часу на семестри, кількість навчальних тижнів, перелік дисциплін у семестрі, тижневий розклад аудиторних і індивідуальних занять, заліків та екзаменів [1].

Академія, інститут – галузевий (профільний, технологічний, технічний, педагогічний, богословський / теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність, пов'язану з наданням вищої освіти на першому і другому рівнях за однією чи кількома галузями знань, може здійснювати підготовку на третьому і вищому науковому рівнях вищої освіти за певними спеціальностями, проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність [29].

Акредитація освітньої програми – це оцінювання освітньої програми на предмет її відповідності стандарту освіти, а також спроможності закладу освіти забезпечити досягнення здобувачами освіти передбачених в освітній програмі результатів навчання [31].

Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів – мобілізація викладачем за допомогою спеціальних засобів їхніх інтелектуальних, морально-вольових та фізичних зусиль на досягнення конкретних цілей навчання, розвитку й виховання [35].

Активність особистості – здатність людини до свідомої трудової і соціальної діяльності, міра цілеспрямованого, планомірного перетворення нею навколишнього середовища й самої себе на основі засвоєння нею багатств матеріальної і духовної культури [6].

Аналіз організаційної структури – аналіз структури кадрів і їх стимулювання, структури управління наявних систем планування й управління, стилю роботи на різних рівнях закладу (установи), ефективності організаційної структури. Основне завдання цього аналізу – з'ясування ступеню відповідності

організаційної структури стратегічним завданням установи (закладу) і можливості перебудови її структури у відповідних напрямках [39].

Аналітичний метод – передбачає мисленнєвий або практичний розклад цілого на частини з метою вивчення їх суттєвих ознак [13].

Аспірант – особа, зарахована до закладу вищої освіти (наукової установи) для здобуття ступеня доктора філософії / доктора мистецтва [29].

Атестація – це встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти [29].

Аудиторні години – години, які витрачаються студентом і викладачем на аудиторні навчальні заняття [20].

Б агатоукладність та варіантність освіти – передбачає

створення можливостей для широкого вибору форм освіти, навчально-виховних закладів, засобів навчання і виховання, які відповідали б освітнім запитам особистості; запровадження варіантного компонента змісту освіти, диференціацію та індивідуалізацію навчально-виховного процесу, створення мережі недержавних навчально-виховних закладів [8].

База знань – сукупність формалізованих знань про предметну галузь, які подаються у вигляді фактів і правил, що виражають евристичні знання про методи розв'язування завдань у певній предметній сфері. База знань є складовою частиною інтелектуальних, зокрема експертних систем [37].

Бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС [29].

Безоплатна освіта – освіта, яка здобувається особою за рахунок коштів державного та / або місцевих бюджетів згідно із законодавством [31].

Безперервність освіти – відкриває можливість для постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, досягнення цілісності і наступності у навчанні та вихованні; перетворення набуття освіти у процес, що триває упродовж всього життя людини; нероздільність навчання і виховання, що полягає в їх органічному поєднанні, підпорядкуванні змісту навчання і виховання формуванню цілісної та всебічно розвиненої особистості [8].

Бесіда – передбачає використання попереднього досвіду студентів з певної галузі знань і на основі цього приведення їх за допомогою діалогу до усвідомлення нових явищ, понять або відтворення вже наявних [13].

Болонський процес – структурна й парадигмальна реформа вищої освіти в Європі, початок якій покладено підписанням Болонської декларації в 1999 р. у Болоньї (Італія) і яка спрямована на створення привабливого і конкурентоздатного Європейського простору вищої освіти [20].

В

Важлива умова результативності виховання майбутніх учителів – послідовна переорієнтація цілісного процесу педагогічної освіти на здійснення їх професійної підготовки в контексті комплексного вирішення освітніх завдань аксіологічного характеру [25].

Валідність – визначення вірогідності вимірюваного явища, процесу, якості. Одна із складових надійності соціологічної інформації. Під валідністю розуміють ступінь відсутності в інформації теоретичних помилок,

тобто помилок, пов'язаних з хибністю вихідних теоретичних положень при розробці методики досліджень, з невідповідною числовою моделлю емпіричної системи, яка вивчається. Інформація вважається валідною, якщо дослідник вимірює саме ту властивість об'єкта, яку й потрібно було виміряти [37].

Варіативність процесу навчання – передбачає різноманітність змісту, форм і методів у підготовці і проведенні занять, диференційований підхід у розподілі завдань, що є найбільш оптимальним у процесі формування індивідуальних умінь і навичок майбутніх педагогів [32].

Верифікація – поняття, що застосовується для позначення процесу встановлення істинності наукових тверджень у результаті їхньої емпіричної перевірки [37].

Взаємодія – спільна діяльність двох суб'єктів, яка опосередкована спілкуванням і визначається загальним характером їхніх відносин, при чому, у процесі взаємодії є спільний матеріальний об'єкт, який опосередковує діяльність [15].

Взаєморозуміння – система почуттів, взаємовідносин, що дає змогу узгоджено досягати мети спільної діяльності та спілкування, приводить до довіри, надаючи можливість саморозкритися кожному [42].

Вибіркові навчальні дисципліни – це дисципліни, які студенти обирають із запропонованого освітньою програмою та навчальним планом переліку, або з переліків інших освітніх програм і навчальних планів [1].

Вид діяльності (людини) – характеристика діяльності залежно від способів і форм її здійснення. Вид діяльності визначається станом взаємодії фахівця з узагальненим об'єктом діяльності протягом усього циклу існування об'єкта [5].

Види навчально-методичної діяльності викладача – підготовка до лекційних, практичних, семінарських занять, навчальної практики; розробка, переробка і підготовка до видання конспектів лекцій, збірників вправ і задач, лабораторних практикумів та інших навчально-методичних матеріалів,

методичних матеріалів з курсових і дипломних робіт; поточна робота стосовно підвищення педагогічної кваліфікації (читання методичної і навчальної, науково-методичної літератури); вивчення передового досвіду з представленням звітності і рецензування конспектів лекцій, збірників задач і лабораторних практикумів; складання методичних розробок, завдань, екзаменаційних білетів, тематики курсових робіт; розробка графіків самостійної роботи студентів; взаємовідвідування тощо [2].

Види організаційно-методичної роботи викладача – робота у підготовчому відділенні, робота стосовно профорієнтації, організація педагогічних практик, робота у приймальній комісії, підготовка матеріалів на засідання кафедри, ради факультету, ради вузу, методична робота на допомогу вчителям, робота по підготовці науково-методичних семінарів і т.д. [2].

Визначення поняття – (дефініція) – процес з'ясування змісту поняття, тобто знаходження відмінних істотних ознак предметів, узагальнених у певному понятті. **Визначенням** (дефініцією) називається і визначений словами результат цього процесу [37].

Викладацька діяльність – діяльність, яка спрямована на формування знань, інших компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових та/або фізичних якостей здобувачів освіти (лекція, семінар, тренінг, курси, майстер-клас, вебінар тощо), та яка провадиться педагогічним (науково-педагогічним) працівником, самозайнятою особою (крім осіб, яким така форма викладацької діяльності заборонена законом) або іншою фізичною особою на основі відповідного трудового або цивільно-правового договору [31].

Викладач – у широкому розумінні слова – працівник вищої, середньої спеціальної або загальноосвітньої школи, який викладає якийсь навчальний предмет; у вузькому розумінні слова – штатна посада у вищих навчальних закладах освіти і середніх спеціальних навчальних закладах [36].

Вимоги до академічної лекції – сучасний науковий рівень і насичена інформативність, переконлива аргументація, доступна і зрозуміла мова, емоційність, чітка структура і логіка, наявність яскравих прикладів, наукових доказів, обґрунтувань, фактів [13].

Випускник – особа, яка успішно завершила навчання на певному рівні або підрівні (етапі, циклі) вищої освіти [20].

Вихованість – комплексна властивість особистості, яка характеризується наявністю і ступенем сформованості соціально цінних якостей і властивостей, що відображають усебічність її розвитку [18].

Виховання у спеціальному педагогічному розумінні – це процес і результат цілеспрямованого впливу на розвиток особистості, її відносин, рис, якостей, поглядів, її переконань, способів поведінки в суспільстві [28].

Виховання (у широкому розумінні) – передача й організація засвоєння накопиченого людством соціально-історичного досвіду, його духовної культури [16].

Вихователь – у широкому розумінні слова – особа або організація, яка здійснює виховання; у вузькому значенні – посадова особа, яка займається вихованням дітей і молоді в навчально-виховних закладах [6].

Виховна діяльність – особливий вид суспільно-корисної діяльності дорослих людей, яка свідомо спрямована на підготовку молодого покоління до життя відповідно до нових економічних, політичних, соціокультурних умов [32].

Виховна робота – це цілеспрямована діяльність, орієнтована на створення позитивно виховного середовища та організацію спільної життєдіяльності дорослих і дітей, спрямована на формування ціннісних орієнтацій, творчий розвиток особистості [42].

Виховна функція лекції – дає змогу формувати в майбутніх фахівців певні морально-духовні якості безпосередньо через зміст навчального матеріалу й налаштування студентів на конкретну пізнавальну діяльність [21].

Виховна функція культурного середовища – перетворити особистість у творця, що, в свою чергу, поліпшує як саму людину, так і всю природу навколо неї [32].

Виховуючі ситуації – спеціально організовані педагогічні умови для формування в студентів мотивів позитивної поведінки чи подолання недоліків [5].

Вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти [29].

Відповідальність – філософсько-соціологічне поняття, що відображає об'єктивний, історично конкретний характер взаємин між особистістю, колективом, суспільством з погляду свідомого здійснення взаємних вимог, що ставляться до них [37].

Військова освіта – є складовою частиною загальнодержавної системи освіти. Вона має забезпечувати відтворення інтелектуального потенціалу військової галузі та сприяти зміцненню обороноздатності держави відповідно до Конституції та законів України [8].

Вміння – засвоєний суб'єктом спосіб виконання дій, який забезпечується сукупністю набутих знань і навичок. Вміння формується вправами і створює можливість виконання дії не лише у звичних, а й у змінених умовах [37].

Внутрішнє середовище ВНЗ – сукупність складових освітньої системи і взаємозв'язків між ними, що систематично підлягають контролю з боку

адміністрації та корегуванню з боку кадрового складу відповідно до сучасних тенденцій розвитку вищої освіти [40].

Внутрішні закономірності – характеризують зв'язки між компонентами виховного процесу (цілями, змістом, методами, засобами і формами); характером діяльності педагога і діяльністю вихованців; ставленням вихованця до виховного процесу та ефективністю його результатів [25].

Внутрішній діалог – діалог між актуальними цінностями особистості та інтеріоризованими з освітнього середовища або через засвоєння культурних смислів, від викладача або іншого студента [15].

Внутрішня мова – прихована, беззвучна мова, яка виникає у процесі мислення «про себе». Є похідною формою зовнішньої (усної писемної) мови, основним механізмом мовного мислення людини [37].

Вправа – це метод навчання, сутність якого полягає у цілеспрямованому, багаторазовому повторенні студентами окремих дій чи операцій з метою формування умінь та навичок [13].

Вчена рада – є колегіальним органом управління закладу вищої освіти, який утворюється строком на п'ять років, склад якого затверджується наказом керівника закладу вищої освіти протягом п'яти робочих днів з дня закінчення повноважень попереднього складу вченої ради [29].

Вчений – фізична особа, яка проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження з метою здобуття наукових та (або) науково-технічних результатів [35].

Вчинок – у психічному розумінні специфічний вид розумово-вольової дії, необхідна складова діяльності людини, вияву її характеру й поведінки. Вчинок відіграє винятково важливу роль у морально-психічному розвитку особистості [37].

Г

Галузь знань – основна предметна область освіти і науки, що включає групу споріднених спеціальностей, за якими здійснюється професійна підготовка [29].

Гармонійний розвиток – співрозмірний розвиток фізичних і рухових сил людини, струнке й строге поєднання різних сторін і функцій її свідомості, поведінки й діяльності [6].

Генезис – походження, виникнення; у більш широкому розумінні – зародження й наступний процес розвитку, що приводить до певного стану, виду предмета, явища [37].

Генетико-моделюючий метод – передбачає спосіб досягнення виховної мети, забезпечує таку систему впливів, яка зумовлює прогнозованість і керованість виховного процесу. Виховання він розглядає як керівництво індивідуальним становленням людської особистості [3].

Гіпотеза – сукупність теоретично обґрунтованих припущень, істинність яких потрібно перевірити [21].

Глобальна освіта – зміст і технології освіти, орієнтовані на тенденції глобалізації в усіх галузях суспільного життя. Її компонентами є екологічна освіта й виховання, розвиток толерантності й полікультурності у сфері суспільствознавчої освіти, підвищення інформаційної насиченості освіти [27].

Глобальні проблеми – сукупність проблем людства, від розв’язання яких залежить соціальний прогрес і збереження цивілізації [37].

Глосарій – словник спеціалізованих термінів у деякій галузі знань із коментарями та прикладами [39].

Головна мета Болонського процесу – консолідація зусиль наукової й освітянської громадськості й урядів країн Європи не лише для істотного підвищення конкурентоспроможності європейської системи науки та вищої

освіти у світовому вимірі, а й для підвищення її ролі в суспільних демократичних перетвореннях [21].

Головна мета етнопедагогіки – надихати дітей та молодь на збереження духовних надбань рідного народу, виховувати високосвідомих представників української нації, носіїв і творців національної культури [19].

Головна мета національного виховання в Україні – набуття молоддю соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді, незалежно від національної приналежності, рис громадянина Української держави, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури [28].

Головна мета самовиховання на сучасному етапі – досягнення вихованцем згоди із самим собою, пошук смислу життя, самоактуалізація і самореалізація потенційних можливостей та активне самоутвердження у суспільному житті [41].

Головне завдання вищого педагогічного навчального закладу – формування, насамперед, педагога-вихователя, суб'єкта професійної діяльності, здатного творчо розв'язувати проблеми педагогічного процесу, який розуміє, уміє і бажає сприяти вихованню свідомої, патріотично налаштованої, духовно розвиненої особистості дитини [25].

Головне призначення виховної системи – педагогічне забезпечення й сприяння розвитку особистості студента [25].

Головні риси поняття «система» – цілісність, єдність елементів, комплексність, упорядкованість розташування та взаємопов'язаність її складових частин [25].

Головний зміст правової культури – усвідомлення взаємозв'язку між ідеями індивідуальної свободи, правами людини та її громадянською

відповідальністю; визнання та забезпечення прав людини як єдиної норми для всіх людей [18].

Головні складові національного виховання – громадянське та патріотичне виховання [30].

Готовність до суб'єкт-суб'єктної взаємодії – інтегральне ієрархічне утворення особистості педагога, що характеризується сформованою суб'єктною позицією, обізнаністю у закономірностях та способах організації взаємодії, комунікативною відкритістю, здатністю до рефлексивного управління [15].

Готовність науково-педагогічного працівника до професійної педагогічної діяльності – полягає в засвоєнні повного складу спеціальних знань (з предмета, навчальної дисципліни, курсу), психолого-педагогічних дій у вищому навчальному закладі та соціальних відносин, у сформованості й зрілості професійно значущих і громадських якостей особистості [21].

Громадська думка – система загальних суджень людей, яка виникає в процесі їх діяльності і спілкування та виражає ставлення до різних явищ, подій, що становлять загальний інтерес [5].

Громадянська культура – це глибоке усвідомлення своєї належності до власної країни, почуття патріотизму і громадянської гідності, знання про єдність свободи вибору і відповідальності, готовність до зміцнення своєї держави, становлення в ній демократії [18].

Громадянське виховання – формування громадянськості як інтегративної якості особистості, яка дає можливість людині відчувати себе юридично, соціально, морально й політично дієздатною [6].

Громадянськість – моральна якість особистості, що виявляється у вигляді свідомого та активного виконання громадських обов'язків перед державою, суспільством, народом; доцільного використання своїх громадських прав, дотримання та поваги до законів країни [42].

Група – сукупність людей, об'єднаних будь-якою ознакою: загальним просторовим і тимчасовим буттям, загальною діяльністю, загальними

економічними, демографічними, етнографічними, психологічними та іншими характеристиками [37].

Гуманізація виховання – пріоритет завдань самореалізації особистості студента, створення умов для вияву обдарованості і талантів, формування гуманної особистості, щирої, людяної, доброзичливої [33].

Гуманізація освіти – полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи [8].

Гуманітаризація освіти – покликана формувати цілісну картину світу, духовність [8].

Гуманітарна культура педагога – широка освіченість, інтелігентність, високе почуття обов'язку й відповідальності, професіоналізм [36].

Дедуктивний метод – базується на вивченні навчального матеріалу від загального до окремого, одиничного [13].

Д

Демократизація виховання – розвиток різноманітних форм співробітництва, встановлення довіри між викладачем і студентом, взаємоповага, розуміння запитів та інтересів студентів [33].

Демократизація освіти – передбачає децентралізацію та регіоналізацію управління системою освіти з дотриманням найбільш визначальних принципів освітньої політики Української держави, надання автономії навчально-виховним закладам у вирішенні основних питань їхньої діяльності, подолання монополії держави на освіту, перехід до державно-громадської системи управління освітою, у якій особистість, суспільство й держава стануть рівноправними суб'єктами, утворення системи партнерства учнів, студентів і педагогів [8].

Дерево цілей – спосіб побудови цільової структури, великомасштабної колективної діяльності, відмінна риса якої полягає у тому, що загальна мета поділяється на ряд складових, кожна з яких в свою чергу поділяється на більші частки та ін. Використання дерева цілей дає можливість системно подати (чи уявити) порядок руху до кінцевої мети, враховувати необхідну і достатню кількість завдань, що потребують розв'язання на шляху до їх досягнення [37].

Дескриптори кваліфікацій – загальний опис кваліфікацій за рівнями (підрівнями, етапами, циклами) у термінах компетентностей, а також часто в кредитах ЄКТС [20].

Джерела патріотичного виховання – рідне слово батька і матері, колискова пісня, культ Матері та Батька, рідна оселя, садиба, батьківщина і Батьківщина, героїчне минуле народу, життєдіяльність історичних постатей народу (політичних діячів, вчених, письменників, діячів мистецтва і культури), конкретна діяльність особистості щодо матеріального та культурного збагачення своєї країни [14].

Джерело пізнавальної активності самостійності – потреби майбутнього вчителя у набутті педагогічних знань, оволодінні засобами навчально-пізнавальної діяльності, у самоствердженні та самовираженні тощо [33].

Дивергентність мислення – альтернативність, здатність запропонувати декілька підходів до розв'язання задачі та міняти їх, бачити проблеми, об'єкти в різних ракурсах [2].

Диверсифікація системи освіти – процес розширення системи освіти за рахунок збільшення кількості типів і видів навчальних закладів [27].

Дидактика вищої школи – розділ педагогіки вищої школи, який вивчає закономірності і принципи навчання, досліджує проблеми змісту, методів, форм і технологій професійної підготовки майбутнього фахівця в умовах ВНЗ [5].

Дидактична мета – очікуваний, раніше запланований викладачем

результат навчальної діяльності, спрямований на поліпшення засвоєння студентами знань, набуття вмінь та навичок [5].

Дидактична роль лекції – полягає в тому, щоб ознайомити студентів з наукою, з основними категоріями й закономірностями дисциплін, їхніми методологічними основами, а також сформувати орієнтовну базу для подальшого засвоєння навчального матеріалу [21].

Динамізм особистості– професійно-педагогічна риса особистості вчителя, що характеризує його «вміння керувати іншими»; здатність учителя активно впливати на учня [37].

Дискусія – метод групового обговорення проблеми з метою з'ясування істини шляхом зіставлення різних думок [5].

Диспут – вільний, жвавий обмін думками, колективне обговорення питань, що хвилюють його учасників [3].

Дистанційна форма здобуття освіти – це індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [31].

Дисципліна – свідоме дотримання студентами правил і норм поведінки, чітке й організоване виконання ними своїх обов'язків, підпорядкування громадським інтересам [5].

Диференційований підхід – це особливий підхід викладача до різних груп або до окремих студентів, що полягає в організації з ними на основі різної за змістом, обсягом і складністю (хоч і за одними навчальними програмами) роботи з урахуванням подібних властивостей особистості [35].

Діагностична функція аналізу й оцінювання знань, умінь та навичок – передбачає виявлення прогалин у знаннях студентів. Процес учіння має форму концентричної спіралі. Якщо на нижчих рівнях учіння трапилися прогалини, то буде порушена закономірність спіралевидної структури учіння.

Тому так важливо своєчасно виявити прогалини, працювати над їх усуненням і лише потім рухатися далі [13].

Діагностування вихованості – це розпізнання і вивчення істотних ознак вихованості, їх комбінацій, форм вираження як реалізованих цілей виховання [18].

Дія – одиниця діяльності, що не розкладається на більш прості, в наслідок якої досягається конкретна усвідомлена мета [5].

Діяльність – найважливіша форма впливу життя людини, її активного ставлення до навколишньої дійсності [24].

Доктор наук – це другий науковий ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії і передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані в наукових виданнях [29].

Доктор філософії – це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти або наукової установи в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді [29].

Докторант – особа, зарахована або прикріплена до закладу вищої освіти (наукової установи) для здобуття ступеня доктора наук [29].

Досвід творчої педагогічної діяльності – професійно-інтегративна освіта, отримана в результаті об'єднання в нерозривне ціле знань, умінь, самостійного застосування їх на практиці, що дає реальну можливість не тільки спостерігати й оцінювати нові педагогічні явища, але і вносити елементи новизни (нового, ефективного) у власну педагогічну діяльність [38].

Дослідницький метод – спрямований на включення студентів у самостійне розв'язання пізнавального завдання з використанням необхідного обладнання [13].

Дошкільне виховання – є вихідною ланкою в системі безперервної освіти, становлення і розвитку особистості. Воно здійснюється в родині, дитячих дошкільних виховних закладах у тісній взаємодії з сім'єю і має на меті забезпечення фізичного та психічного здоров'я дітей, їх повноцінного розвитку, готовності до школи, набуття життєвого досвіду [8].

Другий (магістерський) рівень вищої освіти – відповідає восьмому рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою поглиблених теоретичних та/або практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю (чи спеціалізацією), загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності [29].

Духовність – це найвищий рівень розвитку та саморегуляції дорослої особистості, коли основними орієнтирами в її життєдіяльності стають загальнолюдські цінності; орієнтація особистості на дії, які допомагають оточуючим, пошук її моральних абсолютів [42].

Духовно розвинена особистість майбутнього педагога – це гуманізована особистість, гуманність і інтелект – це суть моральності, у якій поєднується любов до людей, терпимість, емпатія, розуміння цінності і неповторності кожної людини, держави, її культури, традицій, недоторканості людського життя [25].

Е

Екологічна грамотність і здорове життя – уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя [12].

Екологічна діяльність – спрямована на розвиток екологічної свідомості, ціннісного ставлення до навколишнього середовища, охорони та захисту екологічних об'єктів [25].

Екстенсивний підхід – передбачає досягнення бажаних результатів за рахунок кількісних чинників (збільшення термінів навчання у ВНЗ, кількості годин на вивчення окремих навчальних дисциплін тощо) [13].

Екстериоризація – перетворення сил і здібностей особистості в об'єктивні соціально значущі продукти діяльності і цінності [18].

Екстернатна форма здобуття освіти (екстернат) – це спосіб організації навчання здобувачів освіти, за яким освітня програма повністю засвоюється здобувачем самостійно, а оцінювання результатів навчання та присудження освітньої кваліфікації здійснюються відповідно до законодавства [31].

Електронний підручник (посібник) – електронне навчальне видання із систематизованим викладом навчального матеріалу, що відповідає освітній програмі, містить цифрові об'єкти різних форматів та забезпечує інтерактивну взаємодію [31].

Емпірична педагогіка – практика навчально-виховної роботи, що склалася стихійно й не дістала теоретичного обґрунтування та узагальнення. Філософія емпіризму, визначаючи чуттєвий досвід єдиним джерелом і критерієм пізнання, виправдовує таке становище [37].

Емпіричне дослідження – спрямоване безпосередньо на конкретний об'єкт: явище, процес або закономірність – і спирається на дані спостережень та експериментів [13].

Естетика – наука про загальні закономірності художнього освоєння дійсності людиною, про сутність і форми відображення дійсності й перетворення життя за законами краси, про роль мистецтва у розвитку суспільства [28].

Естетико-виховний простір навчального закладу – життєвий простір, естетичний фон, естетичне оточення, яке олюднює ставлення людини до людини, гармонізує й гуманізує людське спілкування, сприяє тому, щоб люди були взаємно красивими [32].

Естетична культура – сформованість у людини естетичних знань, смаків, ідеалів, здібностей до естетичного сприймання явищ дійсності, творів мистецтва, потреба вносити прекрасне в оточуючий світ, оберігати природну красу [3].

Естетична освіченість – наявність в особистості теоретичних знань, ерудованість в галузі естетики і мистецтва, володіння естетичними поняттями, розуміння естетичного характеру світосприймання [32].

Етапи процесу становлення студента як фахівця – усвідомлення соціальної ролі праці педагога, сприйняття вимог педагогічної професії, усвідомлене пред'явлення цих вимог до себе, самовиховання необхідних якостей, моделюючих особистість викладача, вчителя, реалізація творчої діяльності [32].

Етапи системи управління якістю освіти – проектування, збір інформації, аналіз інформації, прийняття рішення, організація роботи з прийняття рішення, контроль виконання, аналіз ефективності дій [23].

Ефективність – співвідношення між метою і результатами, досягнутими в процесі розвитку і формування особистості [24].

Ефективність діяльності – відношення досягнутого за тим чи іншим критерієм результату до максимально досяжного або раніше запланованого результату [22].

Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти – європейський орган, який сприяє впровадженню кращої практики щодо забезпечення якості вищої освіти і як один з основних консультативних членів із супроводу Болонського процесу входить до групи Є4 [20].

Європейська асоціація закладів вищої освіти – європейське об'єднання закладів вищої освіти / вищих навчальних закладів неуніверситетського сектора, які проводять узгоджену і прозору політику з вищої освіти в контексті Болонського процесу. Як один з основних консультативних членів із супроводу Болонського процесу входить до групи Є4 [20].

Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС) – система трансферу і накопичення кредитів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій та освітніх компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти. Система ґрунтується на визначенні навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених результатів навчання, та обліковується у кредитах ЄКТС [29].

Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя – рекомендований у 2008 р. Європейським Парламентом і Радою Європейського Союзу загальний системний опис восьми кваліфікаційних рівнів, які охоплюють весь спектр кваліфікацій, здобутих у процесі формального, неформального, інформального навчання, зокрема загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти [20].

Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти – реєстр, що утворений Європейською асоціацією забезпечення якості вищої освіти, Європейською асоціацією університетів, Європейською асоціацією закладів вищої освіти, Європейським союзом студентів (групою Є4) і включає визнані європейські та національні агенції забезпечення якості вищої освіти [20].

Єдність групи – характеристика ступеня згуртованості та спрямованості членів групи, узгодженість їхньої спільної діяльності та стійкість взаємостосунків [37].

Життєвий цикл – поняття, що описує відносно замкнені та якісно відмінні етапи життя окремої людини. Виділяють цикли сімейного життя, трудового життя, цикл дитинства [37].

Життєвий цикл нововведень – стадійність інноваційного процесу, тобто єдність його початку і завершення. Включає такі стадії: розроблення, проектування, виготовлення й апробування, використання й старіння або вичерпування можливостей, що зумовлене появою альтернативного нововведення [39].

Забезпечення якості – сукупність процедур, що застосовуються на інституційному (внутрішньому) та національному і міжнародному (зовнішньому) рівнях для якісної реалізації освітніх / навчальних програм і присудження кваліфікацій [20].

Завдання викладача, який керує навчально-дослідницькою діяльністю студентів – визначення проблематики досліджень, надання допомоги студентам в оволодінні методами наукового дослідження та проведення експериментального вивчення практики, допомога в обробці результатів дослідження та формулюванні проблем; відбір та рецензування студентських статей і доповідей на семінари та наукові конференції [33].

Загальна наукова методологія – інструмент пошуку найбільш загальних підходів до вивчення предмета [37].

Загальнокультурна грамотність – здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших [12].

Загальнолюдські моральні цінності – це набуті попередніми поколіннями незалежно від расової, національної чи релігійної належності морально-духовні надбання, які визначають основу поведінки та життєдіяльності окремої людини або певних спільнот [14].

Загальнонавчальна технологія – упорядкована сукупність дій педагога, послідовність яких забезпечує управління продуктивною навчально-пізнавальною діяльністю учнів з метою набуття ними міжпредметних і предметних навчальних компетентностей [10].

Заклад вищої освіти – окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей [29].

Заклад освіти – юридична особа публічного чи приватного права, основним видом діяльності якої є освітня діяльність [31].

Закон – це об'єктивно існуючий, постійно діючий і необхідний взаємозв'язок між предметами, явищами та процесами, що впливає з їх внутрішньої природи, сутності. Законом у дидактиці можна вважати внутрішній істотний зв'язок явищ навчання, який зумовлює їх необхідний вияв і розвиток [13].

Закономірності виховання – стійкі, повторювані, об'єктивно існуючі

зв'язки у вихованні, реалізація яких сприяє ефективному розвитку особистості [5].

Закономірності навчання – стійкі педагогічні явища, які базуються на повторюваності фактів, навчальних дій і є теоретичною основою принципів навчання [5].

Залік – це підсумкова форма перевірки результатів виконання студентами практичних, лабораторних, курсових робіт (проектів), засвоєння студентами матеріалу семінарських занять, результатів практики [2].

Заочна форма здобуття освіти – це спосіб організації навчання здобувачів освіти шляхом поєднання очної форми освіти під час короткочасних сесій і самостійного оволодіння освітньою програмою у проміжку між ними [31].

Засіб управління мисленням студентів під час проведення лекції – діалогова взаємодія викладача і студентів [33].

Засновник закладу освіти – орган державної влади від імені держави, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад освіти або які в інший спосіб відповідно до законодавства набули прав і обов'язків засновника [31].

Засоби навчання – це різноманітне навчальне обладнання, що використовується у системі пізнавальної діяльності (книги, письмове приладдя, лабораторне обладнання, технічні засоби та ін.) [13].

Звички – особлива форма поведінки, здійснення якої у певній ситуації набирає для індивіда характеру потреби. В основі звички є навичка [37].

Здібності – індивідуально-психологічні особливості особистості, що є умовою успішного виконання нею тієї чи іншої продуктивної діяльності. Здібності виявляються в процесі оволодіння діяльністю в тому, наскільки індивід за всіх інших умов швидко й ґрунтовно, легко й твердо освоює способи організації та здійснення певного виду діяльності [37].

Здобувачі вищої освіти – особи, які навчаються у закладі вищої освіти на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації [29].

Здобувачі освіти – вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, аспіранти (ад'юнкти), докторанти, інші особи, які здобувають освіту за будь-яким видом та формою здобуття освіти [31].

Здоровий спосіб життя – системна сукупність дій і вчинків людини, спрямованих на збереження і розвиток її духовного і фізичного здоров'я [4].

Зміст виховання – це система морально-духовних, інтелектуальних, трудових, фізичних та естетичних якостей, переконань, умінь і навичок, які спрямовані на досягнення основної мети виховання – формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості [13].

Зміст навчання – структура, зміст і обсяг навчальної інформації, засвоєння якої забезпечує особі можливість здобуття вищої освіти і певної кваліфікації [5].

Зміст освіти – науково обґрунтована система дидактичного та методично сформованого навчального матеріалу для різних освітніх і освітньо-кваліфікаційних рівнів [21].

Знання – результат процесу діяльності пізнання, перевірене суспільною практикою і логічно упорядковане відображення її у свідомості людини. Знання – категорія, яка віддзеркалює зв'язок між пізнавальною й практичною діяльністю людини. Знання виявляються в системі понять, суджень, уявлень та образів, орієнтовних основ дій тощо, яка має певний обсяг і якість [5].

Знання фундаментальні – знання щодо соціальних і професійних норм діяльності особи, основа її освіти та професійної підготовки. Фундаментальні знання формують здатність особи опановувати нові знання, орієнтуватися у проблемах, що виникають, виконувати задачі діяльності, що прогножуються [5].

Зовнішнє незалежне оцінювання – оцінювання результатів навчання, здобутих на певному освітньому рівні, яке здійснюється спеціально

уповноваженою державою установою [5].

Зовнішні закономірності – характеризують залежність виховання від суспільних процесів і умов, зокрема соціально-економічної та політичної ситуацій, рівня культури, потреб суспільства в певному типі особистості та рівні її вихованості [25].

I

Ідеал – це уявлення про зразок людської поведінки і стосунків між людьми, що формується під впливом розуміння мети життя [28].

Ідеал українського виховання – здорова, культурна, щаслива людина з багатогранними знаннями та високими духовно-моральними й інтелектуальними якостями, патріотичним почуттям, працьовитістю, національною і людською гідністю [19].

Ідея вільного вибору – спрямована на саморозвиток, оскільки кожен студент сам обирає рівень складності завдань, темп просування, стиль діяльності, що веде до усунення «середніх», «сильних» та «слабких» груп як стійких новоутворень, надає можливість майбутньому педагогу перетворитися на суб'єкт навчання, свідомо керувати своїм розвитком та саморозвитком, почувати себе комфортно у навчальному процесі [33].

Ієрархія – система послідовно підпорядкованих елементів, розташованих у порядку від нижчого до вищого, що характеризують різні, багаторівневі системи (соціальні, політичні, лінгвістичні та ін.) [37].

Індивідуалізація – процес і результат поєднання індивідуальних вимог, ціннісно-нормативних розпоряджень. очікувань певних дій, вияву особистісних і ділових якостей, необхідних для ефективного виконання суспільної ролі, зі специфікою потреб, властивостей і стилю діяльності індивідів, тобто персоніфікованою формою реалізації соціальних функцій [37].

Індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план [31].

Індивідуальна програма розвитку – документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання [31].

Індивідуальний навчальний план – документ, що визначає послідовність, форму і темп засвоєння здобувачем освіти освітніх компонентів освітньої програми з метою реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії та розробляється закладом освіти у взаємодії із здобувачем освіти за наявності необхідних для цього ресурсів [31].

Індивідуальність – неповторне поєднання анатомо-фізіологічних, психічних і соціальних рис і властивостей особистості, що безпосередньо впливають на її поведінку й діяльність [41].

Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників [31].

Інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей [31].

Інноватори – соціально-ініціативна частина суспільства, що впроваджує в дійсність конструктивні нововведення [39].

Інновації мистецької освіти – новизна, що ефективно змінює результати професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі художньо-естетичного навчання і виховання молодших школярів, створюючи при цьому вдосконалені нові освітні, дидактичні, виховні системи; освітні педагогічні технології; методи, форми, засоби розвитку особистості, організації навчання і виховання в умовах початкової школи [32].

Інноваційна компетентність педагога – система мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога, що забезпечують ефективність використання нових педагогічних технологій у роботі з дітьми [27].

Інноваційна поведінка педагога – сукупність зовнішніх виявів його особистості, у яких розкривається внутрішнє «Я» (світовідчуття, світогляд, особистісні особливості), спрямовані на інноваційну зміну складників сучасної системи освіти [27].

Інноваційний потенціал педагога – сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості педагога, що виражає готовність удосконалювати педагогічну діяльність і наявність внутрішніх засобів та методів, що забезпечують дану готовність [36].

Інноваційний процес – нововведення, що може змінювати цілі, умови, зміст, засоби, масштаби, методи, форми діяльності; відповідає вимогам сучасності; є абсолютно новим або відносно новим (тобто використаним в іншій галузі); веде до якісно нових результатів [40].

Інноваційний розвиток ВНЗ – процес переходу ВНЗ у новий стан, який відповідає прогресивним тенденціям розвитку освіти, потенційним можливостям навчального закладу, та забезпечує більш високий рівень освітньої діяльності [40].

Інноваційний розвиток педагогічного ВНЗ III-IV рівня акредитації – процес переходу ВНЗ у новий стан, який відповідає прогресивним тенденціям розвитку освіти, потенційним можливостям навчального закладу, та забезпечує більш високий рівень освітньої діяльності [40].

Інноваційний розвиток фахової освіти майбутніх учителів початкової школи – комплекс створених і впроваджених організаційних та змістових нововведень, розвиток низки чинників і умов, необхідних для нарощування інноваційного потенціалу професійної педагогічної підготовки студентів педагогічних факультетів до навчання і виховання молодших школярів [32].

Інноваційно-творче мислення – процес пізнання і діяльності, спрямований на відкриття суб'єктивно нового знання, нестандартне розв'язання проблем, на зміни і проектування професійно-діяльнісного середовища [39].

Інститут кураторів – це управлінська ланка, яка взаємодіє з іншими у системі позааудиторної виховної роботи і забезпечує її організацію на рівні студентської академічної групи [2].

Інтеграція – інтегративний процес, що веде до інтегративного продукту, коли досягається новий рівень системної цілісності об'єктів, що виявляють системні властивості цілого [33].

Інтегровані інновації – інновації, що передбачають об'єднання інтенсивного та екстенсивного шляхів розвитку педагогічної системи за умови ретельного дослідження невикористаних резервів педагогічної системи, що виявляються на межі різнопланових, різнорівневих і різнохарактерних педагогічних підсистем та їх компонентів [27].

Інтерактивне навчання – організація продуктивної взаємодії суб'єктів педагогічного процесу, спрямованої на: формування нового знання; засвоєння способів навчальних дій учнями; розвиток комунікативних умінь; набуття первинного професійного досвіду [15].

Інтерес – це природне споживальне ставлення людини до світу, яке реалізується в пізнавальній діяльності щодо освоєння навколишнього середовища й розгортається переважно у внутрішньому плані [13].

Інтелектуальна активність – це інтегральний пізнавально-мотиваційний показник рівня розвитку творчої особистості, що базується на інтелектуальній ініціативі [2].

Інтелігентність – синонім морально-естетичного ставлення як єдності моральності й краси у внутрішньому і зовнішньому вияві [25].

Інтенсифікація навчання – передбачає досягнення бажаних результатів за рахунок якісних чинників, тобто шляхом напруження, більш ефективного використання розумових можливостей особистості [13].

Інтерація – це шлях формування творчої особистості, створення сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу дитини, для її саморозкриття, самоутвердження, це співнавчання, у якому вчитель і учні виступають партнерами [10].

Інтериоризація – процес переведення культурних цінностей у внутрішній світ особистості [18].

Інтерн – особа, яка має ступінь магістра медичного або фармацевтичного спрямування і навчається з метою отримання кваліфікації лікаря або провізора певної спеціальності відповідно до переліку лікарських або провізорських спеціальностей інтернатури [29].

Інформальна освіта (самоосвіта) – це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям [31].

Інформатизація освіти – розробка і реалізація (впровадження, трансляція, збут) наукоємних інноваційних технологій і програмних продуктів (навчального, проектного, аналітичного й іншого призначення), а також

мультимедійних систем, що відіграють важливу роль у розвитку освіти, науки, економіки та виробництва [40].

Інформаційний пакет – це документ, який містить загальну інформацію про заклад вищої освіти, назву напрямів, спеціальностей, спеціалізацій спеціальностей, анотації (змістові модулі) із зазначенням обов’язкових і вибіркових курсів, методики і технології викладання, залікові кредити, форми й умови проведення контрольних заходів, опис системи оцінювання якості освіти [1].

Інформаційно-цифрова компетентність – передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, роботи з базами даних, навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо) [12].

Істина – адекватне відображення об’єкта суб’єктом, відтворення його так, як він існує сам собою, поза й незалежно від людини та її свідомості; об’єктивне вираження почуттів, емпіричного досвіду, понять, ідей, суджень, теорій, вчень і цілісної картини світу в діалектиці її розвитку [37].

Ймовірність – поняття, що характеризує кількісний ступінь можливості появи події за даних умов, тобто міру перетворення можливостей у дійсність в ситуаціях невизначеності [37].

К

Кафедра – це базовий структурний підрозділ закладу вищої освіти державної (комунальної) форми власності (його філій, інститутів, факультетів), що провадить освітню, методичну та/або наукову діяльність за певною спеціальністю (спеціалізацією) чи міжгалузеву групою спеціальностей, до складу якого входить не менше п'яти науково-педагогічних працівників, для яких кафедра є основним місцем роботи, і не менш як три з них мають науковий ступінь або вчене (почесне) звання [29].

Кваліфікаційні центри – це суб'єкти, уповноважені на оцінювання і визнання результатів навчання осіб (зокрема, здобутих шляхом неформальної чи інформальної освіти), присвоєння та/або підтвердження відповідних професійних кваліфікацій [31].

Кваліфікація – визнана уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання) [31].

Коефіцієнт вступу – відсоток кількості осіб, уперше прийнятих на певний рівень (цикл) вищої освіти, від чисельності населення, яке має вік, відповідний типовому віку вступників [20].

Коледж – заклад вищої освіти або структурний підрозділ університету, академії чи інституту, що провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям ступеня бакалавра та/або молодшого бакалавра, проводить прикладні наукові дослідження та/або творчу мистецьку діяльність. Коледж також має право відповідно до ліцензії (ліцензій) забезпечувати здобуття профільної середньої, професійної (професійно-технічної) та/або фахової передвищої освіти [29].

Колектив – психічно зріла, високорозвинута соціальна група, між членами якої встановились позитивні людські відносини і які працюють злагоджено і ефективно [4].

Колективна форма роботи – передбачає діяльність цілого колективу за спільною метою, змістом, методами і зважає на розподіл праці та зв'язків, співпрацю, допомогу в спільній діяльності, контроль, облік і керування, взаємовиховання, творчу активність [25].

Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [31].

Компетентність особистісного самовдосконалення – освоєння способів фізичного, духовного і інтелектуального саморозвитку, емоційної саморегуляції й самопідтримки [26].

Компетентність у педагогічному спілкуванні – інтегральна якість особистості, що проявляється у використанні узагальнених умінь педагогічного спілкування, які відображають методологічну та технологічну сторони означеного процесу [36].

Компетентності в природничих науках і технологіях – наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності. Уміння застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати [12].

Компетенція – включає знання й розуміння (теоретичне знання академічної сфери, здатність знати й розуміти), знання як діяти (практичне й оперативне застосування знань до конкретних ситуацій), знання як бути (цінності як невід'ємна частина способу сприйняття й життя з іншими в соціальному контексті). Предметна сфера, у якій індивід добре обізнаний і в якій він проявляє готовність до виконання діяльності [5].

Компоненти професійної готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкових класів – особистісна (сформованість суб'єктної позиції педагога), когнітивна (наявність науково-теоретичних педагогічних знань), діяльнісна (володіння інтерактивними технологіями), поведінкова (фасилітаторська педагогічна позиція) [15].

Консенсус – спільна згода, що характеризується відсутністю серйозних заперечень у суттєвих питаннях серед більшості зацікавлених сторін і досягається в результаті процедури, що має на меті врахувати думки всіх сторін і наблизити точки зору, що не збігаються. Необов'язково передбачає повну однаковість [39].

Консультація – форма навчального заняття, що передбачає надання студентам потрібної допомоги у засвоєнні теоретичних знань і виробленні практичних умінь і навичок шляхом відповіді викладача на конкретні запитання або пояснення окремих теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування [13].

Контактні години – навчальний час, що проводиться здобувачами вищої освіти в безпосередньому контакті з викладачем (аудиторні години – лекції, семінарські заняття тощо) [20].

Контроль у вищій школі – це спосіб виявлення й оцінювання результатів спільної діяльності студента і викладача [13].

Контроль якості вищої освіти – система заходів, які здійснює третя сторона з метою перевірки характеристик якостей особистості випускника вищого навчального закладу, та їх порівняння з установленими вимогами й визначення відповідності кінцевим цілям вищої освіти [5].

Контрольна функція аналізу й оцінювання навчальної діяльності студентів – дає можливість визначити рівень знань, умінь, навичок і компетенцій студента, забезпечити об'єктивність оцінювання, підготуватися до засвоєння нового навчального матеріалу [13].

Концепція – визначений спосіб розуміння, трактування будь-якого предмета, явища, процесу, основний погляд на предмет чи явище, ідея для їхнього систематичного висвітлення [37].

Концепція виховної роботи – сукупність провідних положень, що містять ідеї розвитку виховання студентів з урахуванням традицій і новацій, обумовлених теорією і практикою виховної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах [25].

Коригувальна функція аналізу й оцінювання навчальної діяльності студентів – полягає у тому, що на основі виявленого рівня знань, умінь і навичок, утруднень, недоліків, причин неуспішності вживаються заходи щодо усунення прогалин у знаннях і компетенціях [13].

Коучинг – система взаємодії, що дозволяє людям вирішити особистісні чи професійні проблеми, знайти та відкрити в собі приховані можливості [15].

Креативний компонент інноваційної діяльності викладача дидактико-методичних дисциплін педагогічного ВНЗ – передбачає розвиток нового бачення, готовність відмовитися від звичних схем і стереотипів поведінки, сприйняття, мислення, усталеного підходу організації процесу навчання студентів тощо [10].

Креативність мислення – здатність продукувати нові ідеї, гіпотези, способи вираження проблемних задач [2].

Кредит Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (далі – кредит ЄКТС) – одиниця вимірювання обсягу навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання. Обсяг одного кредиту ЄКТС становить 30 годин. Навантаження одного навчального року за денною формою навчання становить, як правило, 60 кредитів ЄКТС [29].

Критерій – властивість, ознака, якість досліджуваного феномена, що дає можливість класифікувати, або оцінити його стан [25].

Культура – особливий діяльнісний спосіб освоєння людиною світу, що стосується як зовнішнього світу, так і внутрішнього світу самої людини, його формування і розвитку [32].

Культура життєвого самовизначення – це усвідомлення себе суб'єктом власного життя і щастя, вміння приймати рішення і нести відповідальність за власну поведінку і дії [18].

Культура особистості – спосіб сприйняття світу, видів діяльності, що складається на основі певних ціннісних орієнтацій, знань, переконань; розкриття якостей, внутрішньо притаманних особистості, загального рівня соціалізації особистості, що виявляється у прогресивній діяльності [37].

Культура поведінки – дотримання основних вимог і правил людського співжиття, вміння знаходити правильний тон у спілкуванні з оточуючими [6].

Культурне середовище – сукупність речових і власне особистісних елементів, з якими взаємодіє суб'єкт і які впливають на створення і засвоєння ним духовних цінностей, на його духовні потреби і ціннісні орієнтації у сфері культури [32].

Куратор освітньої програми – забезпечує спадкоємність навчальних курсів та орієнтує викладачів і студентів, щоб освоєння навчальних предметів і практичної діяльності «працювало» на підготовку курсової чи випускної кваліфікаційної роботи студента [25].

Лабораторне заняття – форма навчального заняття, на якому студенти під керівництвом науково-педагогічного працівника особисто проводять натурні або імітаційні експерименти чи досліди з метою практичної перевірки й підтвердження окремих теоретичних положень навчальної дисципліни, набувають практичних навичок роботи з лабораторним обладнанням, устаткуванням, вимірювальною апаратурою, обчислювальною технікою, оволодівають методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі [21].

Лекція – систематичне, наукове і послідовне викладення навчального матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу, предмету, методів науки [21].

Лікар-резидент – особа, яка має ступінь магістра медичного спрямування, навчається виключно на відповідних клінічних кафедрах або базах резидентури з метою отримання кваліфікації лікаря певної спеціальності відповідно до переліку спеціальностей резидентури [29].

Ліцензування – процедура визнання спроможності юридичної особи провадити освітню діяльність за певною спеціальністю на певному рівні вищої освіти відповідно до стандартів освітньої діяльності [29].

Ліцензування освітньої діяльності – це процедура визнання спроможності юридичної або фізичної особи надавати освітні послуги на певному рівні освіти відповідно до ліцензійних умов [31].

Логіка навчального процесу – це оптимально ефективний шлях мисленнєвої діяльності людини (студента) від наявного рівня знань, умінь, навичок та інтелектуального розвитку до очікуваного, прогнозованого [13].

Логіка науки – дисципліна, яка застосовує методи й апарат сучасної формальної логіки (дедуктивної та індуктивної) до аналізу структури наукового знання [37].

Лонгітюд – наукове дослідження процесу, який відбувається впродовж тривалого часу (антропологічне, соціологічне тощо) [37].

Людські ресурси – індивідууми, що володіють необхідними професійними навичками, мотиваційними й персональними характеристиками, достатніми для того, щоб бути зарахованими до штату закладу. Людські ресурси – важливе джерело досягнення конкурентних переваг; резерв підвищення ефективності роботи закладу [39].

Магістерська робота – кваліфікаційний науково-практичний доробок, що містить математично обґрунтовані теоретичні чи експериментальні результати, наукові положення і свідчить про спроможність студента самостійно проводити наукові дослідження в обраній галузі знань [2].

Магістр – це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти (науковою установою) у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90-120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми – 120 кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків [29].

Математична грамотність – уміння застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для вирішення прикладних завдань у різних сферах діяльності. Здатність до розуміння і використання простих математичних моделей. Уміння будувати такі моделі для вирішення проблем [12].

Менеджмент – планування, організація та контроль людей, засобів, матеріалів і часу для оптимального досягнення визначених цілей [35].

Мережева форма здобуття освіти – це спосіб організації навчання здобувачів освіти, завдяки якому оволодіння освітньою програмою відбувається за участю різних суб'єктів освітньої діяльності, що взаємодіють між собою на договірних засадах [31].

Мета – елемент виховного процесу, системоутворюючий фактор; етап організаційної діяльності педагога і учня; критерій ефективності системи виховної роботи; це очікуваний результат, до якого прагнуть і педагоги й у цілому освітній заклад [25].

Мета виховної роботи у педагогічних ВНЗ – виховання, перш за все, людини Культури, формування української педагогічної інтелігенції, яка братиме активну участь у розбудові незалежної держави [25].

Мета майстер-класу – створення умов для повноцінного прояву та розвитку педагогічної майстерності його учасників на основі організації простору для професійного спілкування [32].

Мета освіти – всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [31].

Мета особистісно орієнтованої освіти – створення умов, що сприяють тому, щоб при засвоєнні будь-якого компонента змісту освіти розвивалася сфера особистісних функцій індивіда [32].

Мета педагогіки вищої школи – дослідження закономірностей розвитку, виховання і навчання студентів і розробка на цій основі шляхів удосконалення процесу підготовки кваліфікованого спеціаліста [2].

Мета педагогічного дослідження – це обґрунтоване уявлення про загальні кінцеві або проміжні результати наукового пошуку [7].

Мета педагогічної освіти – формування особистості педагога, здатного реалізувати основне завдання освіти – всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства – відповідно до тієї частини культурної спадщини, з якої він спеціалізується [40].

Мета професійної педагогічної діяльності – полягає у вихованні особистості в гармонії із собою, соціумом і природою, залученні людини до цінностей культури. Тобто мета постає як особлива місія, призначення якої – творення і самовизначення особистості в культурі, утвердження людини в людині [17].

Мета психологічної служби – сприяння особистісному зростанню та професійному становленню студентів, психологічне забезпечення успішної професійної та особистісної реалізації завдань навчально-виховного процесу, надання психологічної допомоги окремим особам та молодим сім'ям, врегулювання стосунків «студент–викладач», оптимізація побутових взаємовідносин [13].

Мета фундаментальних досліджень – усебічне розкриття концепцій, моделей розвитку педагогічних систем на прогностичній основі, теоретичне й практичне обґрунтування важливих аспектів педагогіки [21].

Метатеорія – теорія, яка аналізує структуру, методи та властивості будь-якої іншої теорії [37].

Методи навчання – це впорядковані способи взаємопов'язаної, цілеспрямованої діяльності педагога й студентів, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань [13].

Методи самовиховання – сукупність прийомів однорідного педагогічного впливу людини самої на себе для формування необхідних особистісних якостей та усунення негативних [21].

Методика дослідження – комплекс методів, процедура, послідовність здійснюваних пізнавальних і перетворюючих дій, операцій та впливів, спрямованих на вирішення дослідницьких завдань [5].

Методична діяльність – сукупність дій, спрямованих на одержання, систематизацію і розповсюдження педагогічних знань. Основні функції методичної діяльності – вивчення теорії, методики і практики; розробка методики (загальної, часткової, конкретної); розповсюдження і впровадження основних видів методичної діяльності: самоосвіта, методичне дослідження, опис і узагальнення досвіду, методичне керівництво, методична допомога, методична корекція [39].

Методологія – 1) наука про метод; 2) система найбільш загальних принципів, положень і методів, що становлять основу для певної науки; 3) сукупність прийомів дослідження, застосованих у певній науці [37].

Мистецька діяльність – є невід'ємною складовою освітньої діяльності закладів вищої освіти культурологічного та/або мистецького спрямування і провадиться з метою поглиблення професійних компетентностей, інноваційної діяльності в мистецтві, що сприяє створенню нового культурно-мистецького продукту [29].

Міжнародні студенти – студенти, які попередню освіту здобували в іншій країні [20].

Мова викладання у закладах вищої освіти – державна мова [29].

Модель – реальна система, що дає нову інформацію про об'єкт дослідження й можливість визначити або спрогнозувати зв'язки та взаємозв'язки виховного процесу у вищому педагогічному навчальному закладі [25].

Модель процесу виховання – являє собою струнку систему взаємопов'язаних цілей, принципів, завдань, змісту, методів, форм і результатів виховання, різних варіантів й етапів досягнення цілей і завдань виховання, різноманітні двосторонні взаємини вихователів і вихованців у цьому процесі [41].

Моделювання – креативно-аналітичний системний процес відтворення досліджуваної діяльності, критерієм істинності якого є стабільність існування та розвитку об'єкта (системи) зі збереженням його характерних складових, якими визначається функціональна спрямованість [25].

Модуль – це функціональний вузол навчально-виховного процесу, довершений блок дидактично адаптованої інформації [13].

Модульна програма з навчальної дисципліни – це поділена на окремі модулі чинна навчальна програма [35].

Модульно-рейтингова технологія навчання – це цілісний алгоритм організації повного засвоєння знань та вмінь за модульним принципом із дотриманням психолого-педагогічних і кібернетичних вимог до навчального процесу та рейтинговим підсумуванням результатів навчання за семестр, рік і весь період навчання [5].

Молодший бакалавр – це освітньо-професійний ступінь, що здобувається на початковому рівні (короткому циклі) вищої освіти і присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 120-150 кредитів ЄКТС. Обсяг освітньо-професійної програми для здобуття ступеня молодшого бакалавра на основі ступеня молодшого спеціаліста визначається закладом освіти [29].

Моніторинг якості освіти – це система послідовних і систематичних заходів, що здійснюються з метою виявлення та відстеження тенденцій у розвитку якості освіти в країні, на окремих територіях, у закладах освіти (інших суб'єктах освітньої діяльності), встановлення відповідності фактичних результатів освітньої діяльності її заявленим цілям, а також оцінювання ступеня, напряму і причин відхилень від цілей [31].

Моніторинг якості освіти у ВНЗ – інформаційна система, яка постійно оновлюється і поповнюється на основі безперервного стеження за станом і динамікою розвитку основних складових якості освіти за сукупністю визначених

критеріїв з метою вироблення управлінських рішень по коригуванню небажаних диспропорцій на основі аналізу зібраної інформації і прогнозування подальшого розвитку досліджуваних процесів [23].

Монографія – книга, в якій відображено одноосібну або колективну наукову працю з однієї з проблем [2].

Мораль – це сукупність норм поведінки людей, що регулюють їх відношення до суспільства, нації, колективу, один до одного, підтримане особистим переконанням, традицією, суспільною думкою [28].

Мотиваційна функція лекції – полягає в спонуканні студентів до навчальної самостійної діяльності щодо оволодіння професійними знаннями, навичками і вміннями, до постійного пошуку нових знань, до професійної та громадської активності, розвитку і формування позитивних інтересів та ін. [21].

Мотиви виховання – це спонукальна причина дій і вчинків людини. Внутрішні спонукальні чинники певних дій і вчинків людини зумовлені передусім анатомо-фізіологічними й соціально-психологічними потребами [14].

Мультикультурний простір освіти – динамічна система культурних полів взаємовпливів і взаємодій суб'єктів освіти, які є носіями певного культурного та субкультурного досвіду [27].

Н

Навички – компоненти практичної діяльності, які проявляються під час виконання необхідних дій, доведених до досконалості шляхом багаторазових вправ [5].

Навчальна дисципліна (у ВНЗ) – педагогічно адаптована система понять про явища, закономірності, закони, теорії, методи тощо будь-якої галузі діяльності (або сукупності різних галузей діяльності) із визначенням потрібного рівня сформованості у тих, хто навчається, певної сукупності умінь і навичок [5].

Навчальна програма – державний документ, в якому визначено зміст освіти з окремої навчальної дисципліни з виділенням розділів, тем, кількості годин на їх опрацювання [13].

Навчальна функція аналізу й оцінювання знань, умінь та навичок – виявляється в забезпеченні зворотного зв'язку як передумови підтримання дієвості й ефективності процесу навчання, в якому беруть участь два суб'єкти – викладач і студент [13].

Навчальне співробітництво – загальний принцип, ідея побудови освітнього середовища, перетворення його на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії з метою духовного та інтелектуального взаємозбагачення учасників [15].

Навчальний діалог – засіб культурного обміну ціннісними смислами суб'єктів освітнього процесу у процесі комунікативної взаємодії [15].

Навчальний план – нормативний документ, що його складає вищий навчальний заклад на підставі освітньо-професійної програми та структурно-логічної схеми підготовки, у ньому подано перелік та обсяг нормативних і вибіркових навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять (лекцій, лабораторних, практичних, семінарських, індивідуальних занять, консультацій, навчальних і виробничих практик) та їх обсяг, графік навчального процесу, форми і засоби проведення поточного й підсумкового контролю. У навчальному плані вказано й час, відведений на самостійну роботу [21].

Навчальний посібник – це навчальна книга, в якій розкривається зміст навчального матеріалу з окремих аспектів програми, а також подається додатковий матеріал для формування в студентів умінь і навичок [13].

Навчально-науковий інститут – структурний підрозділ університету, академії, інституту, що об'єднує відповідні кафедри, лабораторії, науково-

дослідні центри та експериментальні лабораторії, які провадять освітню діяльність і проводять наукові дослідження [29].

Навчання у ВНЗ – особистісно орієнтована взаємодія, у результаті якої стимулюється саморозвиток особистості, її самовизначення [15].

Надійність – характеристика методики/тесту, яка віддзеркалює точність психодіагностичних вимірів, а також стійкість результатів тесту до впливу сторонніх випадкових чинників [5].

Найважливіший пріоритет національно-патріотичного виховання – формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [11].

Наукова дискусія – засіб спільного пошуку розв'язання певної проблеми постановкою, протиставленням і критичним обговоренням різних поглядів. У дискусії виражається колективний характер творчої пізнавальної діяльності, вона виступає засобом продуктивного спілкування. Без такого спілкування неможлива різнобічність дослідження, критична оцінка отриманих результатів, всебічна перевірка і розвиток наукових гіпотез і теорій [37].

Наукова дисципліна – основна організаційна одиниця професійної науки, що поєднує когнітивні й соціально-культурні інститути, котрі забезпечують відносно самостійне функціонування і розвиток деякої галузі науки [37].

Наукова діяльність – специфічна форма трудової діяльності, предметом і продуктом якої є наукові знання. Наукова діяльність за своєю природою обумовлюється частково кооперацією сучасників, частково використанням праць попередників, тим самим надаються головні підстави структурування суб'єкта наукової діяльності: спільність праці (наукові колективи) та її наступність (наукові співтовариства) [37].

Наукова проблема – усвідомлене протиріччя між запитами практики і обмеженими можливостями теорії (внаслідок властивої їй неповноти), яка не дає можливості їх задовольнити [7].

Наукове дослідження – ключовий елемент науково-технічного прогресу, сфера професійної активності, що забезпечує систематичне набуття нових об'єктивних універсально сформульованих знань про закономірності розвитку природи й суспільства за допомогою методів і засобів, нагромаджених і розроблених наукою [37].

Науковий рівень вищої освіти – відповідає десятому рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає набуття компетентностей з розроблення і впровадження методології та методики дослідницької роботи, створення нових системоутворюючих знань та/або прогресивних технологій, розв'язання важливої наукової або прикладної проблеми, яка має загальнонаціональне або світове значення [29].

Науковий факт – це теоретичне поняття, одиниця вірогідного знання про педагогічні явища, які неодноразово перевірені та доведені за допомогою засобів наукового дослідження [2].

Наукові дослідження – це джерело педагогічного пошуку, що сприяє збагаченню теорії та практики педагогічної науки, забезпечує глибоке розуміння суті педагогічних явищ й інноваційне розв'язання неординарних педагогічних завдань [33].

Наукові працівники – це особи, які за основним місцем роботи та відповідно до трудового договору (контракту) професійно здійснюють наукову, науково-технічну або науково-організаційну діяльність та мають відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання [29].

Науково-педагогічні працівники – це особи, які за основним місцем роботи у закладах вищої освіти провадять навчальну, методичну, наукову (науково-технічну, мистецьку) та організаційну діяльність [29].

Наукометрія – галузь досліджень, предметом яких є вимірювання різних змінних, що характеризують сферу наукової праці (кількість публікацій,

наукових працівників, частота їхнього цитування, абсолютні чи відносні розміри фінансування та ін.), розробка показників, що допомагають визначити значущість результатів, а також ранжування рішень щодо оцінки наукової праці чи її цілей [37].

Научуваність (готовність до засвоєння навчального матеріалу) – це система інтелектуальних властивостей особистості, якостей розуму: гнучкості, свідомості розумової діяльності, працездатності, від яких залежить продуктивність навчальної діяльності (при наявності мінімуму знань, позитивної мотивації та інших необхідних компонентів) [10].

Національна рамка кваліфікацій – це системний і структурований за компетентностями опис її рівнів. Національна рамка кваліфікацій затверджується Кабінетом Міністрів України [31].

Національна система кваліфікацій – це сукупність інституцій і правових норм, які регулюють процеси формування освітніх та/або професійних вимог до осіб відповідно до потреб суспільства та ринку праці, оцінювання кваліфікаційного рівня [31].

Національна спрямованість освіти – полягає у невіддільності освіти від національного ґрунту, її органічному поєднанні з національною історією і народними традиціями, збереженні та збагаченні культури українського народу, визнанні освіти важливим інструментом національного розвитку і гармонізації національних відносин; відкритість системи освіти, що пов'язана з її орієнтованістю на цілісний неподільний світ, його глобальні проблеми, усвідомленням пріоритетності загальнолюдських цінностей над груповими і класовими, інтеграцією у світові освітні структури [8].

Національний виховний ідеал – базується на загальнолюдських цінностях і включає в себе ті риси, які відповідають духовності чи звичаям даного народу [6].

Національні моральні цінності – це історично зумовлені і створені народом погляди, переконання, ідеали, традиції, звичаї, обряди, практичні дії, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях, але вирізняються національними проявами, своєрідностями у поведінці і є основою соціальної діяльності людей певної етнічної групи [14].

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави [11].

Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій [31].

Норма – сукупність формальних і неформальних вимог, що регулюють певні дії та поведінку суб'єктів системи вищої освіти та учасників освітянського процесу [5].

Норматив – розрахункова величина витрат освітянських ресурсів, що характеризує оптимальний стан освітянського процесу [5].

Нормативні навчальні дисципліни – це дисципліни, встановлені відповідною освітньо-професійною програмою, тому дотримання їх назв і обсягів є обов'язковим для навчального закладу [13].

О

Об'єкт виховання в національній системі освіти – особистість українського громадянина, розвивати й формувати яку можна лише цілеспрямованими навчально-виховними впливами [41].

Об'єкт дидактики вищої школи – навчальний процес у вищих навчальних закладах [13].

Об'єкт дослідження – це процес або явища, які породжують проблемну ситуацію і обрані для дослідження [7].

Обов'язкова норма професійної поведінки викладача – дотримання педагогічної етики, прагнення формувати людські стосунки зі студентами і між ними [2].

Ознаки педагогічних знань – усвідомленість, осмисленість, насиченість конкретним змістом і розумінням сутності педагогічної професії, педагогічних явищ, що вивчаються, їх закономірностей, уміннями не тільки їх описати але й пояснити педагогічні факти, вказати взаємозв'язок і відносини, обґрунтувати положення, які засвоюються, зробити висновки [33].

Онтогенез – індивідуальний розвиток організму, сукупність послідовних морфологічних, фізіологічних та біохімічних перетворень, що відбуваються в організмі з моменту його зародження до смерті. У психології і педагогіці онтогенез – індивідуальний фізичний і психічний розвиток особи [37].

Опорний контрольний зріз – це один із видів контролю (тестування, залік, контрольна робота тощо), за допомогою якого перевіряється стан оперативного або повного засвоєння певної сукупності навчального матеріалу (теоретичні відомості, практичні дії тощо) і яким охоплюється кожен суб'єкт учіння [1].

Опрацювання даних – один з етапів дослідження. Містить ряд компонентів, кожний з яких потребує розв'язання організаційних, технічних, методичних, а інколи й теоретичних проблем [37].

Оригінальність мислення – своєрідність якостей розуму, способу розумової діяльності, здатність створювати думки, що відрізняються від загально прийнятих поглядів [2].

Освіта – процес та результат засвоєння особистістю певної системи наук, знань, практичних умінь і навичок та пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також моральної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя й індивідуальну своєрідність цієї особистості [9].

Освіта наукового спрямування – це вид спеціалізованої освіти, що базується на дослідно-орієнтованому навчанні, спрямований на поглиблене вивчення профільних предметів та набуття компетентностей, необхідних для подальшої дослідно-експериментальної, конструкторської, винахідницької діяльності [31].

Освітнє середовище – частина соціокультурного простору, зона взаємодії освітніх систем (різноманітних рівнів та типів), їх елементів, освітнього матеріалу та суб'єктів освітніх процесів [32].

Освітній моніторинг – стандартизована система кваліметричних методик і процедур, які забезпечують уніфікований підхід до аналізу й оцінки стану і результатів функціонування та розвитку вищої освіти [23].

Освітній процес – система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей [31].

Освітньо-науковий рівень вищої освіти – передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення [29].

Освітньо-професійна програма – державний нормативний документ, у якому узагальнено зміст навчання, встановлено вимоги до змісту, обсягу та рівня освітньої й професійної підготовки фахівця за певною спеціальністю певного освітньо-кваліфікаційного рівня [21].

Освітньо-професійне середовище ВНЗ – багаторівнева педагогічно організована система умов та можливостей ВНЗ, які забезпечують взаємодію суб'єктів освітнього процесу, спрямовану на створення культурно-ціннісного контексту становлення суб'єкта професійної діяльності [15].

Освітньо-професійний ступінь вищої освіти – передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої (освітньо-професійної чи освітньо-наукової) або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти: 1) молодший бакалавр; 2) бакалавр; 3) магістр; 4) доктор філософії; 5) доктор наук [5].

Освітня діяльність – діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті [31].

Освітня кваліфікація – це визнана закладом освіти чи іншим уповноваженим суб'єктом освітньої діяльності та засвідчена відповідним документом про освіту сукупність встановлених стандартом освіти та здобутих особою результатів навчання (компетентностей) [31].

Освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-творча) програма – система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти [29].

Освітня послуга – комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання [31].

Освітня програма – єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів вивчення, дисциплін, індивідуальних завдань, контрольних заходів тощо), спланованих і організованих для досягнення визначених результатів навчання [31].

Освітня функція лекції – забезпечує можливості для оволодіння змістом навчального матеріалу на рівні історичного досвіду й ознайомлення з новими досягненнями науки, усвідомлення перспективи подальшого розвитку наукових пошуків у відповідних галузях, а також розкриття можливостей використання конкретних знань у професійній діяльності [21].

Основа компетентності – сукупність знань, умінь, навичок, особистісних та професійно важливих якостей, що дають змогу фахівцеві ефективно реалізовувати професійну діяльність [26].

Основа нової культури спілкування та інноваційного мислення – творча педагогічна діяльність, яка характеризується дослідницькою, діалоговою та дискусійною формами роботи [10].

Основна мета лекції – дати систематизовані основи наукових знань із навчальної дисципліни, розкрити стан і перспективи прогресу в конкретній галузі науки і техніки, сконцентрувати увагу на найбільш складних і вузлових питаннях [21].

Основна мета національного виховання – виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та умінь

жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури [30].

Основна мета педагогічного дослідження – полягає у розкритті об'єктивних закономірностей навчання, виховання і розвитку особистості; у свідомій та цілеспрямованій інтерпретації науково-педагогічної теорії щодо її втілення у практику навчально-виховної роботи [2].

Основна мета професійної освіти – підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю, конкурентоздатного на ринку праці, компетентного, який вільно володіє своєю професією і орієнтується в суміжних областях діяльності, готового до постійного професійного зростання, соціальної і професійної мобільності [23].

Основні види наукової роботи студентів – реферат, курсова робота, дипломна робота, магістерська робота [33].

Основні категорії дидактики вищої школи – «освіта», «закони та закономірності», «принципи», «процес навчання», «зміст освіти», «форми організації та методи навчання», «професійна підготовка» [33].

Основні компоненти розумового виховання – система знань і умінь; погляди на пізнання і свідомість людини, колективу та суспільства; світоглядно-методологічна готовність до дій; сучасна культура пізнавальної та трудової діяльності, саморегуляції та саморозвитку особистості; соціальна активність [28].

Основні напрями виховної роботи у вищому навчальному закладі – формування наукового світогляду; громадянське та патріотичне виховання; правове виховання; моральне виховання; художньо-естетичне, трудове, фізичне виховання; екологічне виховання; професійно-педагогічне виховання [2].

Основні ознаки процесу виховання – системність, цілісність, двосторонність, комплексність, гуманність, планомірність, націленість на конкретний результат, неперервність, тривалість і організованість [41].

Основні форми здобуття освіти – інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева); індивідуальна (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві); дуальна [31].

Основні форми організації навчального процесу у вищій школі – лекції, семінарські, лабораторні, практичні заняття, самостійна робота студентів, позааудиторна (виробнича) практика [13].

Основні функції дослідницької діяльності студентів – розвиток у майбутнього фахівця мислення, умінь спостерігати, аналізувати, узагальнювати, виокремлювати головне, вміння за небагатьма ознаками передбачати розвиток явища, бачити альтернативу очевидному рішенню, поєднувати точний розрахунок із здогадкою, формування навичок самостійної творчої роботи, розвиток інтересу до навчання, до науки загалом [33].

Особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту [31].

Особистісна орієнтація – залучення, адаптація та розвиток зовнішніх цінностей, знань, технологій і норм поведінки з метою задоволення індивідуальних потреб та особливостей: індивідуалізація соціальних послуг; розвиток потенціалу людини в технологічному, економічному, соціальному політичному, культурному та освітньому аспектах; розвиток ініціативи та творчості людини; забезпечення саморозвитку особистості; самоменеджмент і самоуправління особистості; забезпечення повноцінної реалізації прав людей із спеціальними потребами [40].

Особистісна центрація педагога – спрямованість, зацікавленість педагога інтересами учасників педагогічного процесу [27].

Особистісні педагогічні цінності – соціально-психологічні утворення, у яких знаходять відображення цілі, мотиви, ідеали та інші філософсько-світоглядні

характеристики особистості педагога, що утворюють у сукупності систему його ціннісних орієнтацій [10].

Особистісні якості – це якості, які індивідуально виявляє кожна окрема людина: характерне лише для неї ставлення до загальних цінностей культури, творчості, свободи вибору, патріотизму, інтернаціоналізму, громадянського суспільства, справедливості, порядності тощо [25].

Особистісно-орієнтована освіта – освіта, що забезпечує розвиток і саморозвиток особистості, виходячи з виявлення її індивідуальних особливостей як суб'єкта пізнання і предметної діяльності [39].

Особистісно-орієнтований підхід – теоретико-методологічна стратегія і тактика формування особистості майбутнього вчителя, що сприяє оволодіння ним цілісними педагогічними знаннями. Це базова ціннісна орієнтація педагогічної системи загалом і педагога зокрема, що визначає позиції у взаємодії із суб'єктами процесу формування особистості [32].

Особистість – це специфічне людське утворення, породжене соціальним середовищем і вихованням у процесі активної трудової діяльності [41].

Особливість концепції тотального менеджменту якості – полягає в тому, що вона охоплює всі структурні підрозділи організації, всі види діяльності й спрямована на використання матеріальних (технічних) і людських ресурсів для найбільш ефективного задоволення потреб споживачів, суспільства, професорсько-викладацького складу, співробітників та студентів ВНЗ [40].

Оцінювання інновації в педагогічній освіті – це інтегрована сукупність науково-педагогічних, навчально-виховних зважених параметрів і показників освіти [40].

Очна (денна, вечірня) форма здобуття освіти – це спосіб організації навчання здобувачів освіти, що передбачає їх безпосередню участь в освітньому процесі [31].

П

Парадигма – система теоретичних, методологічних та аксіологічних установок, які поділяються більшістю й беруться за зразок членами наукового співтовариства [5].

Патріотичне виховання – складова національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Воно сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави [11].

Педагогізація діяльності – вимагає перенесення акценту з викладання на навчання та його професіоналізації, оскільки студенти краще засвоюють матеріал, не просто слухаючи і відтворюючи, а виступаючи активними суб'єктами навчання, що забезпечує також психологічний стан задоволеності у процесі пізнавальної діяльності, впливає на формування педагогічної позиції [33].

Педагогіка вищої школи – це наука про закономірності навчання і виховання студентів, а також їх наукову і професійну підготовку як спеціалістів відповідно до вимог держави [2].

Педагогічна діяльність – інтелектуальна, творча діяльність педагогічного (науково-педагогічного) працівника або само зайнятої особи у формальній та/або неформальній освіті, спрямована на навчання, виховання та розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських та/або професійних компетентностей [31].

Педагогічна ідея – це новий напрям думки, твердження або розгорнута модель, що відображає ті чи інші стосунки або зв'язки у вузівській дійсності [2].

Педагогічна концепція – система критичних поглядів на реальну вузівську дійсність і відповідного пошуку та пропозиції нових конструктивних ідей [2].

Педагогічна праксіологія – наука про впровадження нового в педагогіці. Основними категоріями педагогічної праксіології є закономірності та різновиди впровадження нового, оптимальна інноваційна діяльність [27].

Педагогічна система – взаємозв'язок структурних і функціональних компонентів, які підпорядковані цілям формування у майбутнього фахівця готовності до самостійного, відповідального і продуктивного вирішення виробничих завдань [32].

Педагогічна система вищого навчального закладу – сукупність відносно самостійних елементів, функціонально пов'язаних між собою стратегічною метою – підготовкою студентів до професійної діяльності та суспільного життя [21].

Педагогічна теорія – система науково-педагогічних знань, яка описує і пояснює елементи реальної педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі [2].

Педагогічне дослідження – це свідомий цілеспрямований пошук шляхів удосконалення педагогічного процесу з використанням наукового апарату [2].

Педагогічне керівництво самовихованням студентів – оптимальна організація їх життєдіяльності, акцентування їх уваги на питаннях саморозвитку, відповідальності за себе, своє сьогодення та майбутнє, а також стимулювання самовиховної діяльності під час навчально-виховного процесу [21].

Педагогічний експеримент – науково визначений дослід або спостереження досліджуваного явища у спеціально створених умовах, що дають змогу стежити за його перебігом, керувати ним, відтворювати щоразу при повторенні цих умов [2].

Педагогічний патронаж – це спосіб організації освітнього процесу педагогічними працівниками, що передбачає забезпечення ними засвоєння освітньої програми здобувачем освіти, який за психофізичним станом або з інших причин, визначених законодавством, зокрема з метою забезпечення доступності здобуття освіти, потребує такої форми [31].

Педагогічний процес у ВНЗ – активний процес взаємозалежної і взаємозумовленої діяльності суб'єктів та об'єктів навчання й виховання, що становить організовану й цілеспрямовану навчально-виховну діяльність його учасників, їхнє навчання й виховання, розвиток, професійну, морально-психологічну й психологічну підготовку, що їх виконують у єдності й взаємозв'язку. Його основна мета – підготовка людей і груп (колективів) до різних видів діяльності [21].

Педагогічні закони – це внутрішні і необхідні, всезагальні і суттєві, стійкі, повторювані зв'язки (відношення) між педагогічними явищами, які зумовлюють їх необхідне виявлення, розвиток та ефективність процесів виховання, навчання і розвитку [33].

Педагогічні закономірності – це впорядкованість педагогічних явищ, відносна сталість стійких, впливових чинників, систематичних зв'язків між об'єктами [33].

Педагогічні працівники – це особи, які за основним місцем роботи у закладах вищої освіти провадять навчальну, методичну та організаційну діяльність [29].

Педагогічні теорії – система науково-педагогічних знань, яка описує і пояснює елементи реальної педагогічної діяльності у навчальному закладі [33].

Педагогічні факти – це найпростіші, основні елементи будь-якої емпіричної науки. Вони являють собою інформацію про конкретний стан речей та подій за певний проміжок часу [33].

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти – відповідає сьомому рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою теоретичних знань та практичних умінь і навичок, достатніх для успішного виконання професійних обов’язків за обраною спеціальністю [29].

Підприємливість – уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави. Здатність до підприємницького ризику [12].

Підручник – це навчальна книга, в якій розкривається зміст навчального матеріалу з конкретної дисципліни відповідно до вимог чинної програми [13].

Підсумкова лекція – вид лекції, який використовують наприкінці вивчення навчальної дисципліни, блоку навчальних дисциплін, курсу тощо з метою підбити підсумки щодо аналізу діяльності студентів; глибини й широти отриманих знань, навичок і вмінь, розкриття шляхів утілення їх у життя; висвітлення проблем наукових питань, які вивчають та ін. [21].

Пізнавальний інтерес – це властивість особистості, яка проявляється в активному, емоційно забарвленому ставленні до пізнання предметів, явищ навколишньої дійсності, видів діяльності, що викликається усвідомленням їх значущості для особистості [28].

Післядипломна освіта – це спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітнього рівня та практичного досвіду [29].

Планування – створення послідовності дій, яка не передбачає суттєвих змін та відкриттів, а виступає організаційним початком діяльності [10].

Поведінка – система взапов’язаних рефлексорних і свідомих дій, здійснюваних людиною задля досягнення певної мети у процесі взаємодії з соціальним середовищем [42].

Позашкільне навчання і виховання – спрямоване на забезпечення потреб особистості у творчій самореалізації, здобуття дітьми та юнацтвом додаткових знань, умінь, навичок за інтересами, інтелектуальний і духовний розвиток, підготовку їх до активної професійної і громадської діяльності. Воно здійснюється позашкільними навчально-виховними закладами, навчальними закладами у позаурочний час, творчими, молодіжними об'єднаннями за місцем проживання, на підприємствах, у різних організаціях і установах [8].

Показник – компонент критерію, типове та конкретне виявлення суті якостей досліджуваного процесу або явища, і має вигляд судження про наявність або відсутність, а також інтенсивність виявлення певної властивості об'єкта, що емпірично спостерігається [25].

Показник якості вищої освіти – кількісна характеристика якості особистості випускника вищого навчального закладу, що розглядається стосовно до певних умов його навчання та сфери майбутньої соціальної діяльності [5].

Показники педагогічної майстерності професорсько-викладацького складу – професійна підготовка суб'єктів викладання, методична майстерність, рівень досягнень студентів у навчально-пізнавальній сфері, особистісні досягнення викладача, ефективність виховної роботи зі студентами, результати науково-дослідницької та дослідно-експериментальної роботи, розвиток педагогічних здібностей, професійно важливі якості, вміння [23].

Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти – відповідає шостому рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою загальнокультурної та професійно орієнтованої підготовки, спеціальних умінь і знань, а також певного досвіду їх практичного застосування з метою виконання типових завдань, що передбачені для первинних посад у відповідній галузі професійної діяльності [29].

Пояснення – вербальний метод навчання, за допомогою якого педагог розкриває сутність певного явища, закону, процесу. Він ґрунтується не стільки

на уяві, скільки на логічному мисленні з використанням попереднього досвіду студентів [13].

Практичне заняття – форма навчального заняття, під час якої науково-педагогічний працівник організовує для студентів аналіз окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує навички і вміння їх практичного застосування, через індивідуальне виконання відповідно сформульованих завдань [21].

Працездатність – це потенційна можливість індивіда виконувати певну діяльність на заданому рівні ефективності у відведений час. Вона характеризує властивості нервової системи (швидкість просування вперед у засвоєнні матеріалу, концентрацію уваги, що проявляється під час виконання навчальних операцій) [32].

Працелюбність – результат трудового виховання і виступає як особистісна якість, для якої характерна потреба в соціально та особистісно мотиваційній сфері, глибоке розуміння сили праці, уміння і бажання якісно виконувати будь-яку трудову діяльність, наявність трудових умінь і навичок та їх постійне удосконалення, прояв вольових зусиль при подоланні певних труднощів у процесі трудової діяльності [28].

Праця викладача вищого навчального закладу – це висококваліфікована розумова праця щодо підготовки й виховання кадрів спеціалістів вищої кваліфікації з усіх галузей народного господарства, інтелектуальної еліти суспільства, української інтелігенції [33].

Предмет дидактики вищої школи – визначення мети і завдань навчання у ВНЗ, окреслення змісту освіти, виявлення закономірностей процесу навчання, обґрунтування принципів і правил навчання, розробка форм, методів і прийомів навчання у ВНЗ, визначення матеріальних засобів навчання у вищій школі [13].

Предмет дослідження – сфера реальності, яка являє собою частину досліджуваного об'єкта, за рамки якого він не виходить, і стосовно якого відсутня теорія (або теорія неповна) [7].

Предмет педагогіки вищої школи – навчально-виховний процес та процес професійної підготовки спеціалістів, культурної еліти сучасного суспільства; вивчення закономірних зв'язків, які існують між розвитком, вихованням та навчанням студентів у ВНЗ; розробка на цій основі методологічних, теоретичних та методичних проблем становлення сучасного інтелектуального висококваліфікованого фахівця у будь-якій галузі матеріального чи духовного виробництва [2].

Призначення виховання як соціально-особистісного феномена – забезпечення взаємодії між поколіннями, сприяння становленню індивідуума суб'єктом конкретно-історичного процесу, що передбачає безболісне входження та адаптацію підростаючих поколінь до життя в певних соціально-економічних реаліях [33].

Прийоми навчання – це складова методу, конкретні дії педагога й студентів, спрямовані на реалізацію вимог тих чи інших методів [13].

Принцип відкритості управління ВНЗ – базується на системному особистісно-орієнтованому підходах і розкривається в співучасті працівників та студентів в управлінні навчальним закладом, передбачає доступність до інформації, якою обґрунтовуються управлінські рішення, участь громадських організацій студентів та працівників у процесі розробки та прийняття управлінських рішень, гласність процесу та результатів розробки управлінських рішень [40].

Принцип гармонізованого керованого інноваційного розвитку – передбачає здійснення розвитку ВНЗ на засадах стратегічного підходу з урахуванням мінливості зовнішнього середовища, потреб ринку праці, економічного потенціалу й конкурентних переваг навчального закладу, що базується на засадах інноваційного розвитку, забезпечує синергію

педагогічної та управлінської складових; спрямовує розвиток педагогічного ВНЗ на гармонізацію із стратегічними тенденціями розвитку вищої освіти в країні та світі [40].

Принцип гуманізації виховання – передбачає створення умов для формування кращих якостей та розвитку здібностей людини, розкриття джерел її життєвих сил; гуманізацію взаємин між вихователями і вихованцями, постановку виховання в центр навчально-виховного процесу, повагу до особистості, її гідності, розуміння її запитів, інтересів, довір'я до неї; формування щирої, доброзичливої, милосердної людини [13].

Принцип гуманізації навчального процесу – це відображення в освітньому процесі тенденцій гуманізації сучасного суспільства, коли людська особистість визначається найвищою цінністю, а утвердження блага людини є найважливішим критерієм суспільних відносин [33].

Принцип єдності виховання і життєдіяльності – процес виховання – не відокремлена сфера діяльності уособлених людей, він є цілісною системою організації життєдіяльності дітей і дорослих у сім'ї, школі, на виробництві, в соціально-природному середовищі; кожен компонент такої діяльності певним чином впливає на формування тих чи тих якостей особистості; організовуючи будь-який вид діяльності, необхідно дбати, щоб вона несла в собі виховний потенціал [13].

Принцип забезпечення високої якості освітніх послуг і захисту прав споживачів освітніх послуг – передбачає побудову системи надання освітніх послуг на засадах використання визнаних в Європі моделей комплексного управління якістю (TQM), що реалізується через системний, процесний, особистісно-орієнтований підходи [40].

Принцип індивідуалізації та диференціації виховання – врахування у навчально-виховному процесі індивідуальних особливостей фізичного, психічного і соціального розвитку особистості; застосування засобів впливу на особистість з урахуванням її індивідуальних фізичних і соціально-психічних

властивостей; моделювання на основі індивідуальних потенцій групових та індивідуальних програм розвитку, стимулювання фізично-оздоровчої, предметно-практичної, навчально-пізнавальної, соціально-комунікативної, орієнтаційно-оцінної діяльності вихованців [13].

Принцип індивідуального підходу – передбачає глибоке знання та врахування індивідуальних особливостей і пізнавальних можливостей студентів, рівня їх психологічного розвитку на кожному етапі навчання, що дає можливість встановлення зворотного зв'язку і корекції навчального процесу, допомагає будувати завдання на різному рівні складності [33].

Принцип історичної і соціальної пам'яті – спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців та відтворює її у реконструйованих і осучаснених формах і методах діяльності [11].

Принцип національної спрямованості – передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави [11].

Принцип постійного інноваційного розвитку управління ВНЗ – передбачає постійне удосконалення менеджменту в педагогічному ВНЗ та його структурних підрозділах, створення раціональних структур управління, делегування повноважень й систем прийняття рішень, упровадження систем управління якістю освітньою та науковою діяльністю на засадах процесного підходу, систем адміністративного аудиту й оцінювання успішності діяльності тощо [40].

Принцип постійного розвитку персоналу ВНЗ – передбачає, на засадах особистісно-орієнтованого підходу, створення спеціалізованих систем навчання, підвищення кваліфікації та самоосвіти персоналу, використання прогресивних

гнучких систем стимулювання персоналу, зокрема на засадах атестації і оцінювання успішності освітньої, наукової та інших видів діяльності [40].

Принцип проблематизації – передбачає систематичне створення проблемних ситуацій, умов для самостійного визначення і постановки студентами пізнавальних завдань [35].

Принцип самоактивності й саморегуляції – забезпечує розвиток у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень; виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках [11].

Принципи – це система вимог і положень педагогіки, дотримання яких забезпечує продуктивність навчально-виховного процесу [33].

Присудження ступеня / кваліфікації – акт надання студентові певного академічного ступеня / кваліфікації за результатами успішного виконання відповідної освітньої / навчальної програми [20].

Пріоритетність освіти – означає випереджальний характер її розвитку, нове ставлення суспільства до освіти, до знань та інтелекту, кардинально нові підходи до інвестиційної політики в освітній сфері [8].

Проблема – це форма наукового знання, в якій визначаються межі достовірного і прогнозуються шляхи розвитку нового знання [7].

Проблемний виклад – передбачає створення викладачем проблемної ситуації, допомогу студентам у виділенні та «прийнятті» проблемного завдання, використанні словесних методів (лекції, пояснення) для активізації мисленнєвої діяльності студентів, спрямованої на задоволення пізнавального інтересу шляхом отримання нової інформації [13].

Проблемний метод – передбачає активізацію мислення слухачів у процесі читання лекції через постановку проблем, які треба розв'язати [21].

Прогностична функція аналізу й оцінювання навчальної діяльності студентів – викладач отримує дані для оцінки результатів своєї праці, методики, для подальшого їх удосконалення [13].

Програма дослідження – виклад його теоретико-методологічних передумов згідно з основними цілями виконуваної роботи і гіпотез дослідження з обумовленням правил процедури, а також логічної послідовності операцій для їхньої перевірки [37].

Професійна адаптація – процес або результат процесу пристосування працівника в початковий період його роботи на цьому підприємстві до особливостей робочого місця та організації праці на виробництві [40].

Професійна діяльність випускника – здатність розв'язувати множину професійно орієнтованих задачних ситуацій та професійних задач, пов'язаних з організацією ефективної взаємодії суб'єктів професійної діяльності [33].

Професійна кваліфікація – це визнана кваліфікаційним центром, суб'єктом освітньої діяльності, іншим уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання), що дозволяють виконувати певний вид роботи або здійснювати професійну діяльність [31].

Професійна компетентність майбутнього вчителя – комплексна характеристика особистості, що базується на сукупності знань, умінь, навичок виконання педагогічних завдань, особистісних і професійних якостей, що обумовлюють високий професійний рівень реалізації педагогічної діяльності [26].

Професійна освіта – спрямована на забезпечення професійної самореалізації особистості, формування її кваліфікаційного рівня, створення соціально активного, морально і фізично здорового національного виробничого потенціалу, який має посідати важливе місце у технологічному оновленні виробництва, впровадженні у практику досягнень науки і техніки [8].

Професійне самовдосконалення – свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня власної професійної компетенції та розвитку професійно значущих якостей відповідно до соціальних вимог, умов професійної діяльності та власної програми розвитку [21].

Професійний розвиток студентів – процес і результат набування знань, навичок і вмінь, необхідних для ефективного здійснення професійної діяльності, та їх удосконалювання [21].

Професійний стандарт – це затверджені в установленому порядку вимоги до компетентностей працівників, що слугують основою для формування професійних кваліфікацій [31].

Професійно-педагогічне спілкування – це система прийомів органічної соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, змістом якої є обмін інформацією, пізнання один одного, організація діяльності і стимулювання діяльності вихованців, організація і корекція взаємин у колективі вихованців, обмін ролями, співпереживання і створення умов для самоствердження особистості вихованця [2].

Професіограма – документ, що регламентує технологію побудови вимог, які професія висуває до особистісних якостей, психологічних здібностей, психолого-фізичних можливостей людини [21].

Професія – набір робіт, які характеризуються заданим рівнем збігу основних завдань та обов'язків, що виконуються чи мають бути виконані працівником. Професія вимагає від працівника визначеного кола знань та умінь [5].

Процес виховання – динамічна взаємодія (співробітництво, партнерство) вихователя та вихованців, спрямована на засвоєння вихованцем у різних видах діяльності цінностей культури, здійснення його самореалізації, самоствердження, особистісний розвиток [18].

Психічний розвиток – розвиток різних систем індивідуальної психіки студента [21].

Психологічна готовність до інновації – стійкі психічні стани особистості або колективу, що виникають унаслідок осмислення змісту і значущості нововведення і виражаються в позитивному активному ставленні до нововведення [39].

Психологічна структура діяльності – це взаємозв'язок, система і послідовність дій педагога, спрямованих на досягнення поставлених цілей через розв'язання педагогічних задач [2].

Психофізіологічна мета розвитку людської істоти – досягнення стану функціонального синтезу півкуль (коли знаково-вербальна інформація, що сприймається переважно на рівні лівопівкульових психічних процесів, легко трансформується в образно-емоційну сферу правої півкулі, і навпаки) [32].

Р

Регульована професія – професія, діяльність у межах якої певним чином регулюється законом або адміністративними правилами [20].

Результат діяльності куратора – набуття молодого людиною соціального досвіду поведінки, формування національної самосвідомості, ціннісних орієнтацій і розвиток індивідуальних якостей особистості [2].

Результат інноваційних процесів – використання теоретичних і практичних нововведень, а також тих, що утворюються на межі теорії і практики [40].

Результати навчання – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа

здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів [31].

Результативність системи виховної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах – це дієвість реалізації цілей системи виховної роботи; інтегрований підсумок функціонування ВПНЗ, що перевіряється діагностичним інструментарієм (критерії та показники). Така результативність системи виховної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах визначається нами як коефіцієнт корисної дії (співвідношення реального й бажаного результатів за визначеними критеріями) [25].

Рейтинг – діагностичний метод виміру психічних явищ, інших якостей соціального розвитку шляхом збору суджень і різноманітних оцінок компетентними експертами [14].

Респондент – учасник соціологічного опитування, що відповідає на питання анкети, тобто який виступає як джерело первинної емпіричної інформації про досліджувані явища та процеси [37].

Референтна група – група, з якою людина вважає себе пов'язаною найтісніше і авторитет якої вважає для себе обов'язковим [4].

Рефлексивний компонент інноваційної діяльності викладача дидактико-методичних дисциплін педагогічного ВНЗ – передбачає готовність працювати в ситуаціях невизначеності, гнучкість у прийнятті рішень, постійну спрямованість на пошук нового, нестандартних шляхів розв'язання навчально-педагогічних ситуацій, здатність переосмислювати свій професійний і особистий досвід, тобто виступає основою його самоорганізації [10].

Рівень освіти – завершений етап освіти, що характеризується рівнем складності освітньої програми, сукупністю компетентностей, які визначені, як правило, стандартом освіти та відповідають певному рівню Національної рамки кваліфікацій [31].

Рівень професійної діяльності – характеристика професійної діяльності

за ознаками певної сукупності професійних завдань та обов'язків (робіт), що виконує працівник [5].

Рівень розумового розвитку – сукупність знань, умінь і сформованих під час їх засвоєння розумових дій, вільне оперування ними в процесах мислення, які забезпечують засвоєння в повному обсязі нових знань і умінь [6].

Робота – певні завдання та обов'язки, які виконуються чи мають бути виконані однією особою (працівником). Робота є статистичною одиницею, що класифікується відповідно до кваліфікації, необхідної для її виконання [5].

Розвивальна функція аналізу й оцінювання навчальної діяльності студентів – виявляється в тому, що студент, отримавши оцінку, відчуває бажання і потребу в активізації пізнавальної діяльності. Це стимулює особистість до розвитку психічних властивостей і процесів – волі, уваги, мислення, мовлення та ін. [13].

Розвивальна функція лекції – зумовлена необхідністю забезпечити оптимальні умови для інтелектуального розвитку особистості через залучення її в активну розумову діяльність [21].

Розвиток людини – процес становлення людини як особистості, члена суспільства, вдосконалення її фізичних та духовних сил під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих чинників [24].

Розвиток особистості – процес формування особистості як соціальної якості індивіда в результаті її соціалізації і виховання. Процес розвитку особистості передбачає зміни впродовж життя. Особистість розвивається завжди як індивідуальність [9].

Розвиток студента – цілеспрямований, систематичний і безперервний процес удосконалювання розумової, психічної, фізичної і професійної діяльності за допомогою відповідного навчального матеріалу, доцільного впливу та адекватної організації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі [21].

Розповідь – це метод навчання, який передбачає оповідну, описову форму розкриття навчального матеріалу з метою спонукання студентів до створення в уяві певного образу [13].

Рушійна сила – це психологічне відчуття утруднень у розв’язанні поставлених завдань [13].

Самовиховання – свідомо діяльність людини, спрямована на вироблення і вдосконалення позитивних і подолання негативних своїх якостей, на формування своєї особистості у відповідності з поставленою метою. Призначене укріплювати й розвивати здатність добровільно виконувати як особисті обов’язки, так і засновані на вимогах соціальної групи [9].

Самовиховання у вищому навчальному закладі – цілеспрямована свідомо діяльність студента щодо самовдосконалення й формування в собі необхідних якостей і властивостей особистості [21].

Самоосвіта – система навчання згідно власних освітніх цілей з мінімальною участю інших осіб, самотужки. Самоосвіта пов’язана із шкільним та позашкільним навчанням, стає формою неперервної освіти та впливає на постійне удосконалення особистості; здобуття знань самостійним навчанням поза навчальним закладом, переважно без допомоги викладача [5].

Самооцінка – компонент самосвідомості студента, що містить, окрім знання про себе, оцінку своїх здібностей, моральних якостей і вчинків та інших індивідуально-психічних властивостей [21].

Самореалізація – свідомо, цілеспрямована матеріально-практична, соціальна й духовна діяльність особи, скерована на реалізацію власних сил, здібностей, можливостей, життєвих настанов [21].

Самостійна навчально-пізнавальна діяльність – різноманітні й індивідуальні та колективні форми діяльності студентів, яка здійснюється на

навчальних заняттях, або у позанавчальний час за поставленими завданнями викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі [33].

Свобода особистості – це розумний компроміс між індивідуалізацією та соціалізацією особистості, між її бажаннями, потребами та реальними можливостями, існуючими умовами. Результатом цього є творче самовизначення особистості [42].

Семінар – вид навчальних занять практичного характеру, спрямованих на поглиблення, розширення, деталізацію і закріплення теоретичного матеріалу [21].

Середовище ВНЗ – поле для обміну культурними смислами суб'єктів педагогічної взаємодії і водночас, виступає носієм культурних смислів [15].

Сертифікація – процес, за яким уповноважений орган підтверджує досягнення встановлених стандартів якості та зазвичай надає відповідні права суб'єкту діяльності. Для вищої освіти надання відповідного сертифікату, диплома або звання формально означає, що результати навчання опановані студентом, оцінені та визнані компетентним органом згідно із визначеним стандартом [20].

Синергетика – освітня парадигма, що дозволяє розглядати суб'єкта навчання та процес навчання у ВНЗ як цілісні структуровані системи, здатні до самоорганізації та нелінійного розвитку [15].

Система виховної роботи у ВПНЗ – органічна єдність взаємодієвих елементів, таких як концептуальна ідея, мета, завдання, змістові домінанти, форми, методи й засоби, а також ті взаємини, що налагоджуються між суб'єктами виховання як процесу сходження особистості до духовно-моральних цінностей, спрямованого на формування соціально значущих якостей, установок та ціннісних орієнтацій, а також на створення сприятливих умов для всебічного розвитку, самовдосконалення та творчої самореалізації особистості майбутнього педагога – громадянина, патріота, професіонала-інтелігента, високоморальної, духовної особистості [25].

Система освіти – сукупність складників освіти, рівнів і ступенів освіти, кваліфікацій, освітніх програм, стандартів освіти, ліцензійних умов, закладів освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності, учасників освітнього процесу, органів управління у сфері освіти, а також нормативно-правових актів, що регулюють відносини між ними [31].

Системоутворювальний чинник духовності майбутнього вчителя, вихователя – процес самореалізації особистості, який передбачає його готовність і здатність до опанування, сприйняття та розповсюдження духовних цінностей як людино творчого та духовно творчого освітньо-виховного процесу [25].

Складові елементи педагогічної теорії – педагогічні ідеї, педагогічні поняття, педагогічні концепції, педагогічні закономірності і педагогічні принципи [33].

Складові педагогічної культури – науковий світогляд, наукова ерудиція, духовне багатство, педагогічна майстерність, педагогічні здібності, природно-педагогічні людські якості, педагогічна техніка (культура зовнішнього вигляду, культура мови, культура спілкування, педагогічна етика, педагогічний такт), прагнення до самовдосконалення [33].

Складові системи забезпечення якості освіти – система забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти); система зовнішнього забезпечення якості освіти; система забезпечення якості в діяльності органів управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти [31].

Слухач – особа, яка навчається на підготовчому відділенні закладу вищої освіти, або особа, яка отримує додаткові чи окремі освітні послуги, у тому числі за програмами післядипломної освіти [29].

Соціалізація – 1) складний процес входження індивіда в соціум; 2) якісні й кількісні зміни системи ціннісних орієнтацій, ідеалів, моральних якостей особистості, необхідних для досягнення успіху в певному суспільстві (соціумі), що і досягається у процесі власної діяльності [42].

Соціальна адаптація – визначення власного місця в суспільстві, пошук шляхів найефективнішого пристосування до нього, засвоєння норм, умов, вимог, оцінок типових соціальних ситуацій, факторів середовища і життєдіяльності, процес активного пристосування індивіда до середовища і результат цього процесу [39].

Соціальні і громадянські компетентності – усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів [12].

Соціально-педагогічна адаптація – це засвоєння молодого людиною норм студентського життя, включення в систему міжособових стосунків групи [2].

Соціально-педагогічна підтримка обдарованої молоді – це створення безпечного, розвивального середовища та сприятливого емоційного фону [25].

Соціально-педагогічні цінності – це сукупність норм, правил, ідей, концепцій, традицій, що регламентують та спрямовують педагогічну діяльність у рамках певних освітніх інститутів [10].

Спеціалізація – складова спеціальності, що визначається закладом вищої освіти та передбачає профільну спеціалізовану освітню програму підготовки здобувачів вищої та післядипломної освіти [29].

Спеціальність – складова галузі знань, за якою здійснюється професійна підготовка [29].

Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами – це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мульти-медійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування [12].

Спілкування іноземними мовами – вміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання і письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів. Уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування [12].

Способи виховання – це конкретні форми організації життєдіяльності вихованців, що мають виховне забарвлення і несуть виховне навантаження [41].

Способи спільної діяльності учасників виховного процесу – форми, методи, засоби, прийоми цієї роботи [28].

Спрямована самоорганізація – це процес управлінської взаємодії, що допомагає особистості свідомо визначити модель своєї діяльності на основі діалогічного узгодження зовнішніх вимог, власних цілей та вимог реальних обставин і природовідповідно виконувати цю діяльність [40].

Спрямованість особистості – сукупність стійких мотивів, які орієнтують поведінку і діяльність особистості і не залежить від конкретних умов (світогляд, переконання, інтереси, ідеали тощо) [4].

Стадійність розвитку колективу – це вираження внутрішньої діалектики його становлення, в основу якої покладено рівень взаємовідносин між педагогом і вихованцями, між членами колективу зокрема [13].

Стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності [29].

Стандарт освітньої діяльності – це сукупність мінімальних вимог до кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення освітнього процесу закладу вищої освіти і наукової установи [29].

Статут – положення (звід правил) про права та обов'язки, порядок діяльності окремих осіб або органів [39].

Стимулювальна функція аналізу й оцінювання навчальної діяльності студентів – зумовлюється психологічними особливостями людини, що виявляється в бажанні особистості отримати оцінку результатів своєї діяльності, зокрема навчальної [13].

Структура академічної лекції – план – основні питання лекції; вступна частина – зв'язок з минулою лекцією, введення в тему; виклад основних положень з акцентованими висновками за кожним окремо; підбиття підсумків – загальний висновок [13].

Структурно-логічна схема підготовки – визначає науково-методичне структурування процесу реалізації освітньо-професійної програми (послідовність вивчення навчальних дисциплін, форми і періодичність виконання індивідуальних завдань та проведення контролю тощо) [21].

Структурно-функціональна модель системи виховної роботи – взаємозв'язок цілей, принципів, завдань, змісту, методів, форм і результатів виховання, різних етапів виховної роботи, різноманітні двосторонні взаємини викладачів і студентів у цьому процесі [25].

Студент – особа, зарахована до закладу вищої освіти з метою здобуття вищої освіти ступеня молодшого бакалавра, бакалавра чи магістра [29].

Студентоцентризований підхід – передбачає розроблення освітніх / навчальних програм, які зосереджуються на результатах навчання, ураховують особливості пріоритетів особи, що навчається, ґрунтуються на реалістичності запланованого навчального навантаження, яке узгоджується із тривалістю

освітньої / навчальної програми. При цьому студенту надаються більші можливості щодо вибору змісту, темпу, способу та місця навчання [20].

Студентство – це мобільна група, метою існування якої є організована за певною програмою підготовка до виконання професійних і соціальних ролей у матеріальному і духовному виробництві [2].

Студентське самоврядування – це право і можливість студентів (курсантів, крім курсантів-військовослужбовців) вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні закладом вищої освіти [29].

Суб'єкт – активна, цілісна, вільна, цілеспрямована та свідома особистість, що виступає ініціатором, учасником та організатором соціальних відносин та різних форм діяльності [15].

Суб'єкт освітньої діяльності – фізична або юридична особа (заклад освіти, підприємство, установа, організація), що провадить освітню діяльність [31].

Суб'єктна позиція майбутнього вчителя – особистісно значуща система ціннісних ставлень, стійких переконань, теоретичних знань та практичного досвіду, що дозволяє виробити власні способи навчальної та професійної діяльності [15].

Суб'єктність особистості – це здатність людини бути суб'єктом, а отже, пізнавати себе й оточуючий світ, виявляти свою позицію, висловлювати власні погляди, бути активним членом суспільства та організатором власного життя, своєї навчальної чи професійної діяльності тощо [25].

Суб'єкт-суб'єктна взаємодія – рівноправний взаємообмін навчальними смислами між суб'єктами педагогічного процесу, що відбувається у спільній навчальній діяльності та опосередковуються міжособистісними стосунками [15].

Сучасна педагогіка – це комплекс теоретичних і прикладних наук про навчання, виховання і освіту як соціально організовані і цілеспрямовані процеси, а також про шляхи вдосконалення цих процесів [33].

Сучасний викладач вищої школи – це всебічно ерудована, духовно розвинена особистість, яка досконало володіє професійною діяльністю, інтелігентна, має глибокі соціальні знання, розвинені естетичні почуття, високі моральні якості, гуманна, толерантна, шанує свою національну спадщину та світові досягнення людства [25].

Т **Таксономійний підхід до цілей навчання** – спосіб класифікації цілей навчання, згідно з яким цілі формують на кількох рівнях, причому кожний наступний пов'язаний із послідовною деталізацією та конкретизацією цілей попереднього рівня [27].

Творча уява – самостійне створення нових образів, які реалі-зуються в оригінальних і цінних результатах діяльності [2].

Творчі можливості – це система інтелектуально-творчих якостей особистості, які сприяють успіху у творчій діяльності [2].

Творчість – це тип діяльності, що створює якісно нові матеріальні й духовні цінності або висуває нові, ефективні способи розв'язання тих чи тих наукових, технічних, соціальних та інших проблем [35].

Теоретико-методологічні засади управління якістю освіти у вищому педагогічному навчальному закладі – сукупність закономірностей, принципів і наукових підходів, концепцій управління якістю освіти у ВНЗ, які забезпечують ефективність управління якістю освіти у вищому педагогічному навчальному закладі [23].

Теоретичне дослідження – пов’язане з розвитком і вдосконаленням поняттєвого апарату відповідної науки і спрямоване на різнобічне пізнання об’єктивної дійсності разом з її суттєвими зв’язками і закономірностями [13].

Тест – стандартизована психодіагностична методика, яка призначена для встановлення кількісних і якісних індивідуально-психологічних відмінностей. У психологічній діагностиці – стандартизований, часто обмежений у часі екзамен [5].

Технологічна карта – опис процесу як покрокової, поетапної послідовності дій із зазначенням засобів, якими послуговуються [27].

Технологічна компетентність – структурно-функціональна складова професійної компетентності, що характеризується здатністю особистості майбутнього фахівця до самостійної професійної діяльності з метою організації навчального процесу в початковій школі на основі застосування технологій загально навчального та предметного значення [10].

Технологія освіти – процес та результат створення/проекування адекватної потребам і можливостям особи та суспільства системи соціалізації, особистісного та професійного розвитку людини в закладі освіти, щоскладається із спеціальним чином сконструйованих відповідно до заданої мети методологічних, дидактичних, психологічних, інтелектуальних, інформаційних та практичних дій, операцій, прийомів, кроків, які гарантують досягнення цілей, що визначені учасниками освітянського процесу, та свободу їх усвідомленого вибору [5].

Тип діяльності – характеристика професійної діяльності залежно від способів і форм її здійснення. Визначається станом взаємодії фахівця з об’єктом діяльності – системою, що характеризується однаковою узагальненою метою (продуктом) діяльності [5].

Традуктивний метод – передбачає висновки від одиничного до одиничного, від часткового до часткового, від загального до загального [13].

Трансфер – процес зарахування кредитів, присвоєних в одному освітньому закладі і визнаних в іншому, як правило, з метою отримання (присудження) кваліфікації [40].

Тьютор – повинен допомогти зорієнтуватися студентам у змісті предметної царини, включеної у сферу їх інтересів, проконтролювати виконання ними навчальних завдань, провести за необхідності консультації зі студентами [25].

У

Уміння – здатність людини виконувати певні дії на основі відповідних знань та навичок. Системи умінь різних видів формують відповідні компетенції [5].

Уміння навчатися впродовж життя – здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, організації навчального процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою навчальну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя [12].

Умовивід – форма зіставлення кількох різних суджень [24].

Університет – багатогалузевий (класичний, технічний) або галузевий (профільний, технологічний, педагогічний, фізичного виховання і спорту, гуманітарний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти (у тому числі доктора філософії), проводить фундаментальні та / або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність [29].

Управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ III-IV рівня акредитації – це діяльність управлінської підсистеми, що спрямована на формування концепції гармонізованого керування освітньою системою ВНЗ, впровадження програм розвитку ВНЗ з урахуванням умов внутрішнього та зовнішнього середовищ і веде до набуття ВНЗ таких ознак, як: інноваційність, прогностичність, стратегічність, ефективність, цілеспрямованість, забезпечення високої якості та регулярного зворотного зв'язку [40].

Управління якістю освіти у вищих педагогічних навчальних закладах – розробка та здійснення системи заходів, які дозволяють ефективно надавати освітні послуги такої якості, яка забезпечує відповідність результату вимогам замовника [23].

Управлінські інновації – сучасні економічні, психологічні, діагностичні, інформаційні технології, що дають змогу створити відповідні умови для оперативного й ефективного прийняття керівником управлінського рішення [40].

Ф

Фактор – причина, суттєва обставина в певному процесі, явищі [24].

Факультет – це структурний підрозділ закладу вищої освіти, що об'єднує не менш як три кафедри та/або лабораторії, які в державних і комунальних закладах вищої освіти у сукупності забезпечують підготовку не менше 200 здобувачів вищої освіти денної форми навчання (крім факультетів вищих військових навчальних закладів (закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання), закладів вищої освіти фізичного виховання і спорту, закладів вищої освіти культури та мистецтва) [29].

Фізична культура – якісна динамічна характеристика рівня розвитку і реалізації можливостей людини, що забезпечує біологічний потенціал її життєдіяльності, необхідний для гармонійного розвитку, прояви соціальної активності, творчої праці [28].

Фізичне виховання – складова частина загального виховання; соціально-педагогічний процес, спрямований на зміцнення здоров'я і загартування організму, гармонійний розвиток форм, функцій і фізичних можливостей людини, формування життєво важливих рухових навичок та умінь [6].

Фізично-оздоровча діяльність – виховання психічного, соціального, духовного здоров'я, що дозволяє вдосконалювати фізичний стан, формувати навички здорового способу життя [25].

Філія – територіально відокремлений структурний підрозділ вищого навчального закладу, що утворюється з метою задоволення потреб регіонального ринку праці у відповідних фахівцях та наближення місця навчання здобувачів вищої освіти до їх місця проживання. Філія не є юридичною особою і діє на підставі затвердженого вищим навчальним закладом положення та відповідно до отриманої ліцензії на провадження освітньої діяльності [5].

Філософія освіти – галузь педагогічних знань, яка використовує підходи й знання методології, філософії, аксіології, історії, культурології для осмислення граничних основ освіти й педагогіки: місце і смисл освіти в культурному житті суспільства, розуміння людини та ідеал освіченості, смисл і особливості педагогічної діяльності, проектування шляхів побудови нової школи й педагогіки тощо [37].

Форма організації навчання – це обмежена в часі та просторі взаємозумовлена діяльність педагога й учня, викладача й студента [13].

Формальна освіта – це освіта, яка здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій) і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою [31].

Форми наукового викладу матеріалів дослідження – монографія, підручники, навчальний посібник, наукові статті, тези, доповіді, повідомлення та ін. [33].

Формування індивідуального стилю діяльності – важливий аспект професійного навчання, розвитку професійних здібностей, професійної придатності, цілеспрямоване формування якого базується на використанні позитивних можливостей людини або на компенсації негативних виявів [4].

Фундаменталізація навчання – система умов проектування фундаментального освітнього простору, основними компонентами якого є: ціннісно-смісловий; інформаційний; інтелектуальний; культурологічний; діяльнісний; комунікативний простір [33].

Характерні риси науки – чергування екстенсивних і революційних періодів її розвитку; діалектичне поєднання процесів диференціації та інтеграції наукових знань; розвиток фундаментальних та прикладних досліджень [33].

Художня потреба – зацікавленість людини в художніх цінностях та необхідність в осягненні або творенні мистецьких явищ [32].

Цикл існування об'єкта діяльності – період, протягом якого існує об'єкт діяльності фахівця від «зародження» (проектування) до його ліквідації [5].

Ціннісні орієнтації – вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, націлена на певний аспект соціальних цінностей [4].

Частково-пошуковий метод – включає студентів у пошук шляхів, прийомів і засобів розв’язання пізнавального завдання [13].

Ч **Чесність** – моральна якість особистості, яка виражається у вірності обов’язкові та своїм переконанням, в умінні сумлінно ставитися до дорученої справи [37].

Ш **Шкала** – певна числова система, у властивостях якої відображене співвідношення між різними характеристиками об’єкта [37].

Шкалування – це діагностичний метод виміру, за допомогою якого реальні якісні психолого-педагогічні явища отримують певне числове вираження у формі кількісних оцінок [14].

Ю **Юнацький вік** – період життя і психічного розвитку в межах від 14 до 18 років. У юнацькому віці відбувається інтенсивний фізіологічний і психічний розвиток. Особливого значення у юнацькому віці набуває моральне виховання, якому педагоги мають приділяти велику увагу. Психічний розвиток особи в юнацькому віці тісно пов’язаний з навчанням, трудовою діяльністю й ускладненням спілкування з дорослими [37].

Я

Якість вищої педагогічної освіти – збалансована єдність якості умов, якості освітнього процесу і якості результату, відповідність освітньої системи цілям, потребам і соціальним нормам (стандартам) освіти [23].

Якість освіти – відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг [31].

Якість освітньої діяльності – рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг [31].

Якість особистості випускника ВНЗ – цілісна сукупність характеристик особистості, що визначає зміст соціально значущих і професійно важливих якостей особи, яка закінчує ВНЗ і проявляється у вигляді рівня сформованості системи компетенцій [5].

Я-ідентичність – сукупність уявлень про себе, які дають можливість відчувати власну унікальність та автентичність [37].

Я-концепція – система уявлень про себе як про суб'єкт діяльності, що містить три основні складники – когнітивний (сукупність знань про свої індивідуальні психологічні особливості – самосвідомість), емоційний (наявність певного оцінюючого ставлення до себе – самооцінка), регулятивний (можливість керувати власною поведінкою – самоконтроль) [42].

ТЕРМІНОЛОГІЧНО-ПОНЯТІЙНИЙ ПОКАЖЧИК

А (с. 6–9)

автономія	академічний календар
автономія закладу вищої освіти	академічний рік
авторитет	академія, інститут
агенти соціалізації	акредитація освітньої програми
адаптація	активізація навчально-пізнавальної діяльності студента
ад'юнкт	активність особистості
академічна доброчесність	аналіз організаційної структури
академічна довідка	аналітичний метод
академічна мобільність	аспірант
академічна свобода	атестація
академічне визнання	аудиторні години

Б (с. 9–10)

багатоукладність та варіативність освіти	безперервність освіти
База знань	бесіда
бакалавр	Болонський процес
безоплатна освіта	

В (с. 10–15)

важлива умова результативності виховання майбутніх учителів	виховна діяльність
валідність	виховна робота
варіативність процесу навчання	виховна функція лекції
верифікація	виховна функція культурного середовища
взаємодія	виховуючі ситуації
взаєморозуміння	вища освіта

вибіркові навчальні дисципліни	відповідальність
вид діяльності (людини)	військова освіта
види навчально-методичної діяльності	вміння
викладача	
визначення поняття	внутрішнє середовище ВНЗ
викладацька діяльність	внутрішні закономірності
викладач	внутрішній діалог
вимоги до академічної лекції	внутрішня мова
випускник	вправа
вихованість	Вчена рада
виховання у соціальному	вчений
педагогічному розумінні	
виховання(у широкому розумінні)	вчинок
вихователь	

Г (с. 16–19)

галузь знань	головні риси поняття «система»
гармонійний розвиток	головний зміст правової культури
генезис	головні складові національного виховання
генетико-моделюючий метод	готовність до суб'єкт-суб'єктної взаємодії
гіпотеза	готовність науково-педагогічного працівника до професійної педагогічної діяльності
Глобальна освіта	громадська думка
Глобальні проблеми	громадянська культура
глосарій	громадянське виховання
головна мета Болонського процесу	громадянськість
головна мета етнопедагогіки	група

головна мета національного виховання в Україні	гуманізація виховання
головна мета самовиховання на сучасному етапі	гуманізація освіти
головне завдання вищого педагогічного навчального закладу	гуманітаризація освіти
головне призначення виховної системи	гуманітарна культура педагога

Д (с. 19–23)

дедуктивний метод	дисципліна
демократизація виховання	диференційований підхід
демократизація освіти	діагностична функція аналізу й оцінювання знань, умінь та навичок
дерево цілей	діагностування вихованості
дескриптори кваліфікацій	дія
джерела патріотичного виховання	діяльність
джерело пізнавальної активності і самостійності	доктор наук
дивергентність мислення	доктор філософії
диверсифікація системи освіти	докторант
дидактика вищої школи	досвід творчої педагогічної діяльності
дидактична мета	дослідницький метод
дидактична роль лекції	дошкільне виховання
динамізм особистості	другий (магістерський) рівень вищої освіти
дискусія	духовність
диспут	духовно розвинена особистість майбутнього педагога
дистанційна форма здобуття освіти	

Е (с. 24–25)

екологічна грамотність і здорове життя	естетика
екологічна діяльність	естетико-виховний простір навчального закладу
екстенсивний підхід	естетична культура
екстериоризація	естетична освіченість
екстернатна форма здобуття освіти (екстернат)	етапи процесу становлення студента як фахівця
електронний підручник (посібник)	Етапи системи управління якістю освіти
емпірична педагогіка	ефективність
емпіричне дослідження	Ефективність діяльності

Є (с. 26–27)

Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти	Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя
Європейська асоціація закладів вищої освіти	Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти
Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЕКТС)	єдність групи

Ж (с. 27)

життєвий цикл	життєвий цикл нововведень
---------------	---------------------------

З (с. 27–31)

заклад вищої освіти	здібності
заклад освіти	здобувачі вищої освіти
закон	здобувачі освіти
закономірності виховання	здоровий спосіб життя
закономірності навчання	зміст виховання
залік	зміст навчання

заочна форма здобуття освіти	зміст освіти
засіб управління мисленням студентів під час проведення лекції	знання
засновник закладу освіти	знання фундаментальні
засоби навчання	зовнішнє незалежне оцінювання
звички	зовнішні закономірності

І (с. 31–36)

інноваційна компетентність педагога	інтерес
інноваційна поведінка педагога	інтелектуальна активність
інноваційний потенціал педагога	інтелігентність
інноваційний процес	інтенсифікація навчання
інноваційний розвиток ВНЗ	інтерація
інноваційний розвиток педагогічного ВНЗ III-IV рівня акредитації	інтериоризація
інноваційний розвиток фахової освіти майбутніх учителів початкової школи	інтерн
інноваційно-творче мислення	інформальна освіта (самоосвіта)
інститут кураторів	інформатизація освіти
інтеграція	інформаційний пакет
інтегровані інновації	інформаційно-цифрова компетентність
інтерактивне навчання	істина

Й (с. 36)

ймовірність

К (с. 37–41)

компетентність у педагогічному спілкуванні	коригувальна функція аналізу й оцінювання навчальної діяльності
--	---

компетентності в природничих науках і технологіях	студентів
компетенція	коучинг
компоненти професійної готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкових класів	креативний компонент інноваційної діяльності викладача дидактико-методичних дисциплін педагогічного ВНЗ
консенсус	креативність мислення
консультація	кредит Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи
контактні години	критерій
контроль у вищій школі	культура
контроль якості вищої освіти	культура життєвого самовизначення
контрольна функція аналізу й оцінювання навчальної діяльності студентів	культура особистості
концепція	культура поведінки
концепція виховної роботи	культурне середовище
	куратор освітньої програми

Л (с. 42–43)

лабораторне заняття	логіка навчального процесу
лекція	логіка науки
лікар-резидент	лонгітюд

ліцензування

людські ресурси

ліцензування освітньої діяльності

М (с. 43–48)

магістерська робота

методична діяльність

магістр

методологія

математична грамотність

мистецька діяльність

менеджмент

міжнародні студенти

мережева форма здобуття освіти

мова викладання у закладах вищої освіти

мета

модель

мета виховної роботи у

модель процесу виховання

педагогічних ВНЗ

мета майстер-класу

моделювання

мета освіти

модуль

мета особистісно орієнтованої освіти

модульна програма з навчальної дисципліни

мета педагогіки вищої школи

модульно-рейтингова технологія навчання

мета педагогічного дослідження

молодший бакалавр

мета педагогічної освіти

моніторинг якості освіти

мета професійної педагогічної діяльності

моніторинг якості освіти у ВНЗ

мета психологічної служби

монографія

мета фундаментальних досліджень

мораль

метатеорія

мотиваційна функція лекції

методи навчання

мотиви виховання

методи самовиховання

мультикультурний простір освіти

методика дослідження

Н (с. 49–54)

навички	науковий рівень вищої освіти
навчальна дисципліна (у ВНЗ)	науковий факт
навчальна програма	наукові дослідження
навчальна функція аналізу й оцінювання знань, умінь та навичок	наукові працівники
навчальне співробітництво	науково-педагогічні працівники
навчальний діалог	наукометрія
навчальний план	научуваність (готовність до засвоєння навчального матеріалу)
навчальний посібник	національна рамка кваліфікацій
навчально-науковий інститут	національна система кваліфікацій
навчання у ВНЗ	національна спрямованість освіти
надійність	національний виховний ідеал
найважливіший пріоритет	національні моральні цінності
національно-патріотичного виховання	
наукова дискусія	національно-патріотичне виховання дітей та молоді
наукова дисципліна	неформальна освіта
наукова діяльність	норма
наукова проблема	норматив
наукове дослідження	нормативні навчальні дисципліни

О (с. 54–61)

об'єкт виховання в національній системі освіти	основа нової культури спілкування та інноваційного мислення
об'єкт дидактики вищої школи	основна мета лекції
об'єкт дослідження	основна мета національного виховання
обов'язкова норма професійної	основна мета педагогічного

поведінки викладача	дослідження
ознаки педагогічних знань	основна мета професійної освіти
онтогенез	основні види наукової роботи студентів
опорний контрольний зріз	основні категорії дидактики вищої школи
опрацювання даних	основні компоненти розумового виховання
оригінальність мислення	основні напрями виховної роботи у вищому навчальному закладі
освіта	основні ознаки процесу виховання
освіта наукового спрямування	основні форми здобуття освіти
освітнє середовище	основні форми організації освітнього процесу у вищій школі
освітній моніторинг	основні функції дослідницької діяльності студентів
освітній процес	особа з особливими освітніми потребами
освітньо-науковий рівень вищої освіти	особистісна орієнтація
освітньо-професійна програма	особистісна центрація педагога
освітньо-професійне середовище ВНЗ	особистісні педагогічні цінності
освітньо-професійний ступінь вищої освіти	особистісні якості
освітня діяльність	особистісно-орієнтована освіта
освітня кваліфікація	особистісно-орієнтований підхід
освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-творча) програма	особистість

освітня послуга	особливість концепції тотального менеджменту якості
освітня програма	оцінювання інновації в педагогічній освіті
освітня функція лекції	очна (заочна, вечірня) форма здобуття освіти

основа компетентності

II (с. 61–73)

парадигма	предмет педагогіки вищої школи
патріотичне виховання	призначення виховання як соціально-особистісного феномена
педагогізація діяльності	прийоми навчання
педагогіка вищої школи	принцип відкритості управління ВНЗ
педагогічна діяльність	принцип гармонізованого керованого інноваційного розвитку
педагогічна ідея	принцип гуманізації виховання
педагогічна концепція	принцип гуманізації навчального процесу
педагогічна праксіологія	принцип єдності виховання і життєдіяльності
педагогічна система	принцип забезпечення високої якості освітніх послуг і захисту прав споживачів освітніх послуг
педагогічна система вищого навчального закладу	принцип індивідуалізації та диференціації виховання
педагогічна теорія	принцип індивідуального підходу
педагогічне дослідження	принцип історичної і соціальної пам'яті

педагогічне керівництво	принцип національної
самовихованням студентів	спрямованості
педагогічний експеримент	принцип постійного інноваційного
	розвитку управління ВНЗ
педагогічний патронаж	принцип постійного розвитку
	персоналу ВНЗ
педагогічний процес у ВНЗ	принцип проблематизації
педагогічні закони	принцип само активності й
	саморегуляції
педагогічні закономірності	принципи
педагогічні працівники	присудження ступеня /
	кваліфікації
педагогічні теорії	пріоритетність освіти
педагогічні факти	проблема
перший (бакалаврський) рівень	проблемний виклад
вищої освіти	
підприємливість	проблемний метод
підручник	прогностична функція аналізу й
	оцінювання навчальної діяльності
	студентів
підсумкова лекція	програма дослідження
пізнавальний інтерес	професійна адаптація
післядипломна освіта	професійна діяльність випускника
планування	професійна кваліфікація
поведінка	професійна компетентність
	майбутнього вчителя
позашкільне навчання та виховання	професійна освіта
показник	Професійне самовдосконалення
показник якості вищої освіти	професійний розвиток студентів

показники педагогічної майстерності	професійний стандарт
професорсько-викладацького складу	
початковий рівень (короткий цикл)	професійно-педагогічне
вищої освіти	спілкування
пояснення	професіограма
практичне заняття	професія
працевдатність	процес виховання
працелюбність	психічний розвиток
праця викладача вищого навчального	психологічна готовність до
закладу	інновації
предмет дидактики вищої школи	психологічна структура діяльності
предмет дослідження	психофізіологічна мета розвитку
	людської істоти

Р (с. 73–76)

регульована професія	рівень розумового розвитку
результат інноваційних процесів	робота
результати навчання	розвивальна функція аналізу й
	оцінювання навчальної діяльності
	студентів
результативність системи виховної	розвивальна функція лекції
роботи у вищих навчальних	
зкладах	
рейтинг	розвиток людини
респондент	розвиток особистості
референтна група	розвиток студента
рефлексивний компонент	розповідь
інноваційної діяльності викладача	
дидактико-методичних дисциплін	
педагогічного ВНЗ	

рівень освіти

рушійна сила

рівень професійної діяльності

С (с. 76–83)

самовиховання

спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами

самовиховання у вищому навчальному закладі

спілкування іноземними мовами

самоосвіта

способи виховання

самооцінка

способи спільної діяльності учасників виховного процесу

самореалізація

спрямована самоорганізація

самостійна навчально-пізнавальна діяльність

спрямованість особистості

свобода особистості

стадійність розвитку колективу

семінар

стандарт вищої освіти

середовище ВНЗ

стандарт освітньої діяльності

сертифікація

статут

синергетика

стимульовальна функція аналізу й оцінювання навчальної діяльності студентів

система виховної роботи у ВПНЗ

структура академічної лекції

система освіти

структурно-логічна схема підготовки

системоутворювальний чинник духовності майбутнього вчителя, вихователя

структурно-функціональна модель системи виховної роботи

складові елементи педагогічної теорії

студент

складові педагогічної культури

студентоцентризований підхід

складові системи забезпечення якості освіти	студентство
слухач	студентське самоврядування
соціалізація	суб'єкт
соціальна адаптація	суб'єкт освітньої діяльності
соціальні і громадські компетентності	суб'єктна позиція майбутнього вчителя
соціально-педагогічна адаптація	суб'єктність особистості
соціально-педагогічна підтримка обдарованої молоді	суб'єкт -суб'єктна взаємодія
соціально-педагогічні цінності	сучасна педагогіка
спеціалізація	сучасний викладач вищої школи
спеціальність	

Т (с. 83–85)

таксонімічний підхід до цілей навчання	технологічна карта
творча уява	технологічна компетентність
творчі можливості	технологія освіти
творчість	тип діяльності
теоретико-методологічні засади управління якістю освіти у вищому педагогічному навчальному закладі	традуктивний метод
теоретичне дослідження	трансфер
тест	тьютор

У (с. 85–86)

уміння	управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ III-IV рівня акредитації
уміння навчатися впродовж життя	управління якістю освіти у вищих

умовивід
університет

педагогічних навчальних закладах
управлінські інновації

Ф (с. 86–88)

фактор
факультет
фізична культура
фізичне виховання

філософія освіти
форма організації навчання
формальна освіта
форми наукового викладу
матеріалів дослідження

фізично-оздоровча діяльність
формування індивідуального
стилю діяльності

філія
фундаменталізація освіти

Х (с. 88)

характерні риси науки
художня потреба

Ц (с. 88–89)

цикл існування об'єкта діяльності
ціннісні орієнтації

Ч (с. 89)

частково-пошуковий метод
чесність

Ш (с. 89)

шкала
шкалування

Ю (с. 89)

юнацький вік

Я (с. 90)

якість вищої педагогічної освіти
якість особистості випускника
ВНЗ

якість освіти
Я-ідентичність

якість освітньої діяльності
Я-концепція

ПІСЛЯМОВА

Перед освітянською спільнотою України стоїть завдання забезпечення нової якості підготовки фахівця. Сьогодні вимагає яскравої особистості викладача, який глибоко володіє досягненнями наук про людину та закономірностями її розвитку, новими педагогічними технологіями та мистецтвом спілкування, є транслятором національних культурно-історичних традицій і духовних цінностей, досконально знає свій предмет викладання. Від рівня його професійної підготовки, моральної та естетичної культури, інтересів і громадянської позиції безпосередньо залежать результати розвитку українського суспільства.

Наразі відбувається суттєве оновлення процесу професійної підготовки. Важливим напрямом цієї роботи стає цілеспрямоване створення інноваційного освітнього середовища для формування майбутнього викладача як суб'єкта, що є носієм активності та пізнання, який не тільки освоює та здійснює навчально-пізнавальну діяльність, а, певною мірою, творчо її перетворює.

Пропоноване видання дає змогу читачам найповніше усвідомити понятійний апарат, вживаний у царині педагогіки вищої школи, та поглибити й узагальнити знання щодо сучасних підходів до організації освітнього процесу у закладах вищої освіти.

Робота зі словником сприятиме забезпеченню ефективного, комплексного оволодіння майбутніми фахівцями педагогічною діяльністю завдяки впливу на рівень їхньої професійної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Види неперіодичних навчальних і виробничо-практичних видань : довідник / А. А. Харківська, Л. О. Петриченко, С. Б. Самойлова, І. П. Упатова, Т. В. Отрошко ; за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової ; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. – Харків, 2017. – 138 с.

2. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: підруч. за модульно-рейтинговою системою навч. для студ. магістр./ С. С. Вітвицька. – Київ : Центр навчальної літератури, 2006. – 316 с.

3. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. / Н. П. Волкова. – Київ : Академвидав, 2007. – 616 с.

4. Главацька О. Л. Основи самовиховання особистості : навч.-метод. посіб. / О. Л. Главацька. – Київ–Тернопіль: Кондор, 2008. – 206 с.

5. Гладуш В. А. Педагогіка вищої школи : теорія, практика, історія [Електронний ресурс] : навч. посіб. / В. А. Гладуш, Г. І. Лисенко. – Дніпропетровськ, 2014. – 416 с. –

Режим доступу : <http://distance.dnu.dp.ua/ukr/nmmateriali/documents/pedagogikavsh.pdf>. – Назва з екрана.

6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.

7. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – Київ-Вінниця: Вид-во ДОВ «Вінниця», 2008. – 278 с.

8. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») [Електронний ресурс]. –

Режим доступу : http://pedagogy.webukr.net/files/2012/10/Derzavna_nacionaljna_programa.pdf. – Назва з екрана.

9. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

10. Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів у контексті розвитку початкової освіти : монографія / Л. В. Коваль – [2-е вид., перероб. і допов.]. – Донецьк : ЛАНДОН-ХХІ, 2012. – 343 с.
11. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [Електронний ресурс] : додаток до наказу Міністерства освіти і науки України № 641 від 16.06. 2015 р. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua>. – Назва з екрана.
12. Концепція «Нова школа. Простір освітніх можливостей» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nus.org.ua/library>. – Назва з екрана.
13. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський. – Київ : Знання, 2005. – 486 с.
14. Кузьмінський А. І. Педагогіка у запитаннях та відповідях: підручник / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – Київ : Знання, 2007. – 447 с.
15. Ліннік О. О. Майбутній учитель як суб'єкт педагогічної взаємодії: підготовка до співробітництва з молодшими школярами : монографія / О. О. Ліннік. – Київ : Слово, 2014. – 304 с.
16. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. / В. І. Лозова, Г. В. Троцько ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – 2-е вид., випр. і допов. – Харків : ОВС, 2002. – 400 с.
17. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. / Г. М. Мешко. – Київ : Академвидав, 2010. – 200 с.
18. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н. Є. Мойсеюк. – Київ : Педагогіка, 2003. – 354 с.
19. Мосіяшенко В. А. Українська етнопедагогіка : навч. посіб. / В. А. Мосіяшенко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. – 176 с.
20. Національний освітній глосарій: вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. / авт.-уклад. : В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В.Г.Кременя.– Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014.– 100 с. – Режим доступу : <http://>

ihed.org.ua/images/biblioteka/glossariy_Visha_osvita_2014_tempus-office.pdf. –

Назва з екрана.

21. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. /В. Л. Ортинський. – Київ : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.

22. Педагогічний словник/ АПН, Ін-т педагогіки ; підгот. Н. Б. Копиленко [та ін.] ; відп. ред. М. Д. Ярмаченко. – Київ : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.

23. Петриченко Л. О. Теоретико-методологічні засади управління якістю освіти у вищому педагогічному навчальному закладі / Л. О. Петриченко. –Харків : Компанія СМІТ, 2012. – 520 с.

24. Пономарьова Г. Ф. Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів ВНЗ на заняттях із педагогіки : навч. посіб. з практ. для студ. пед. вищ. навч. закл. / Г. Ф. Пономарьова, І. О. Степанець. – Харків : ФОП Шейніна О.В., 2010. – 214 с.

25. Пономарьова Г. Ф. Виховання майбутнього педагога: теорія і практика: монографія / Г. Ф. Пономарьова. – Харків : Ранок, 2014. – 405 с.

26. Пономарьова Г. Ф. Теоретико-методичні засади оцінювання професійної компетентності майбутніх учителів / Г. Ф. Пономарьова, А. А. Харківська, Т. В. Отрошко. – Харків: ХГПШ, 2010. – 180 с.

27. Попова О. В. Основи педагогічної інноватики / О. В. Попова, Г. Ф. Пономарьова, Л. О. Петриченко. – Харків, 2009.– 192 с.

28. Практикум з педагогіки : навч. посіб. / за заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченка. – Вид. 2-ге, доп. і перероб. – Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. – 482 с.

29. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : закон України від 01.07. 2014 р. № 1556-VII. – Режим доступу :<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/1556-18>. – Назва з екрана.

30. Про Національну доктрину розвитку освіти : указ Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347 // Нормативно-правове забезпечення освіти :

у 4 ч. – Харків: Основа, 2004. – Ч. 1. – С. 3–24.

31. Про освіту [Електронний ресурс] : закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII.– Режим доступу : [http:// zakon2.rada.gov.ua/laws/card/2145-19](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/2145-19) – Назва з екрана.

32. Професійна педагогічна освіта : особистісно орієнтований підхід [Електронний ресурс]: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 436 с. – Режим доступу : http://eprints.zu.edu.ua/13273/1/mono_osob_orient_osvita.pdf. – Назва з екрана.

33. Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання [Електронний ресурс]: монографія / за ред. проф. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 443 с. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/14334/1/макет.pdf>. – Назва з екрана.

34. Психологія педагогічної діяльності : практикум / В. М. Чернобровкін, О. П. Амацьєва, С. А. Саяпіна, М. В. Савченко. – Вид. 2-е, доповнене. – Київ : Слово, 2014. – 176 с.

35. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : навч. посіб. / З. І. Слєпкань. – Київ : Вища школа, 2005. – 239 с.

36. Словник базових понять з курсу «Педагогіка»: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / укладач О. Є. Антонова. – Вид. 2-ге, доп. і перероб. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2014. – 100 с.

37. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В. В. Радула. – Київ: «ЕксОб», 2004. – 304 с.

38. Федорчук В. В. Основи педагогічної майстерності : навч.-метод. посібник / В. В. Федорчук. – Кам'янець-Подільський : Видавець Зволейко Д., 2008. – 140 с.

39. Флегонтова Н. М. Словник-довідник термінів педагогічного маркетингу / Н. М. Флегонтова ; АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Київ : Освіта України, 2008. – 80 с.

40. Харківська А. А. Теоретичні та методичні засади управління інноваційним розвитком вищого навчального педагогічного закладу / А. А. Харківська. – Харків: КЗ «ХГПА» ХОР, 2011. – 364 с.

41. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посіб. / В. В. Ягупов. – Київ : Либідь, 2002. – 560 с.

42. Якса Н. В. Основи педагогічних знань : навч. посіб. / Н. В. Якса. – Київ : Знання, 2007. – 358 с.

Довідкове видання

Пономарьова Галина Федорівна

Толмачова Ірина Миколаївна

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Словник термінів і понять